

ตำรายาคัมภีร์อติสาร
บ้านศาลาเขื่อน อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี

นางสาวชลลญา เสียงอ่อน รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๖๐๕

นางสาวรุ่งรัตน์ ตาละลักษณ์ รหัสนักศึกษา ๕๙๔๑๐๑๖๒๒

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี (๑๕๔๓๒๐๔)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๑

คำนำ

รายงานเล่มนี้เป็นรายงานที่ผู้ศึกษาได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับตำรายาคัมภีร์อติสาร จึงได้ทำการรวบรวมและแปลเนื้อหาทั้งหมดนำมาใช้ประกอบการศึกษาในรายวิชา วรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี (๑๕๔๓๒๐๔) ซึ่งตำรายาคัมภีร์อติสาร แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ใช้ภาษาไทยพื้นฐาน ประกอบกับภาษาขอม รูปคำและหลักไวยากรณ์บางตัวอาจเขียนแตกต่างจากปัจจุบันแต่สามารถอ่านสื่อความได้เข้าใจง่าย เนื้อหาภายในเล่มได้กล่าวถึง ตำรายาด้วยการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ โดยวิธีโบราณและใช้หลักความเชื่อในการรักษาโรค

ทางกลุ่มผู้ศึกษาขอขอบคุณท่านอาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการแปล การถ่ายรูปต้นฉบับจากใบลานหรือสมุดข่อย อีกทั้งยังชี้แนะแนวทางในการจัดทำรายงานเล่มนี้จนทำให้รายงานเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณอาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม ที่ให้ความอนุเคราะห์ที่ให้ศึกษาใบลาน ทางกลุ่มผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานเรื่องตำรายาคัมภีร์อติสาร เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาต่อไปในอนาคตได้เป็นอย่างดี หากผิดพลาดประการใด ทางผู้ศึกษาต้องขออภัยมา ณ ที่นี้ ด้วย

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทนำ	๑
วิเคราะห์คุณค่าด้านเนื้อหา	๒
๑. ตารางการทำยา	๒
๒. ตารางการทำเหล็ก	๑๖
วิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์	๒๐
๑. กลวิธีในการใช้ภาษา	๒๐
๑.๑ การใช้คำขึ้นต้น	๒๐
๑.๒ การใช้คำลงท้าย	๒๓
๒. การใช้ภาษาในการเปรียบเทียบ	๒๔
๒.๑ เปรียบเทียบกับลักษณะอาการกับผี	๒๔
๒.๒ เปรียบเทียบอาการกับลูกเห็บ	๒๔
๒.๓ เปรียบเทียบกับแสงอาทิตย์	๒๔
๒.๔ เปรียบเทียบอาการกับตาปลา	๒๔
๒.๕ เปรียบเทียบเกี่ยวกับขนาดของสิ่งต่าง ๆ	๒๔
๒.๖ มีการใช้คำว่า “เสมอภาค” เพื่อแสดงถึงลักษณะที่มีความเท่ากัน	๒๔
๓. เครื่องหมายที่ปรากฏในตำรายา	๒๕
๓.๑ เครื่องหมายฟองมัน	๒๕
๓.๒ เครื่องหมายอังคั่นคู่	๒๕
๓.๓ เครื่องหมายตีนครุ หรือตีกา	๒๕
๓.๔ เครื่องหมายปีกกา	๒๖
วิเคราะห์คุณค่าด้านสังคม	๒๗
๑. ความเชื่อเรื่องตั้งข้าวขวัญ	๒๗
๒. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์	๒๗
๒.๑ ความเชื่อเรื่องคาถา	๒๗
๒.๒ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์	๒๙

สารบัญ

หน้า

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รูปต้นฉบับตำรายา

๓๐

๓๑

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

บทนำ

สมุดข่อยตำรายาจากบ้านนายอำเภอมนัส นิลสุข อาศัยอยู่บ้านศาลาเขื่อน อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เดิมเป็นของหมอพัน นิลสุข แพทย์แผนโบราณ ซึ่งเป็นบิดาของนายอำเภอมนัส นิลสุข

นายอำเภอมนัส นิลสุข ได้มอบเอกสารโบราณซึ่งเป็นมรดกตกทอดให้กับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เพื่อใช้ในการเรียนการสอนและทำวิจัย กลุ่มของข้าพเจ้าได้ขอทำสำเนาทำกับอาจารย์แสนประเสริฐ ปานเนียม เพื่อใช้ในการทำวิจัยในรายวิชาการวรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี (๑๕๔๓๒๐๔) เนื่องจากเนื้อความมีความสนใจ สอดแทรกคติธรรม ความเชื่อและการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยโบราณ นอกจากนี้สมุดข่อยเรื่องตำรายาคัมภีร์อติสารยังสะท้อนให้เห็นสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสมัยโบราณได้ดี นับว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าอีกเรื่องหนึ่ง

ฉบับของวรรณกรรมฉบับนี้เป็นสมุดไทยขาว มีขนาดกว้าง ๑๒ เซนติเมตร ความยาว ๒๔ เซนติเมตร เขียนด้วยหมึกสีดำในหนึ่งหน้ากระดาษของหน้าต้น เขียนทั้งหมด ๕ บรรทัด รูปแบบการเขียนมีลักษณะเขียนจากด้านซ้ายไปด้านขวาทุกหน้า วรรณกรรมสมุดข่อยตำรายาคัมภีร์อติสาร แต่งเป็นร้อยแก้ว โดยใช้ภาษาไทยโบราณและปะปนกับภาษาขอมเล็กน้อย

เนื้อหาที่ปรากฏในสมุดข่อยตำรายาคัมภีร์อติสาร เป็นเนื้อเกี่ยวกับตำรายาแผนโบราณและตำราการทำเหล็ก เป็นการอธิบายเกี่ยวกับวิธีการทำยารักษาโรคต่าง ๆ เช่น แก้กษัยทั้ง ๑๖ จำพวก เป็นต้น โดยนำเสนอเนื้อเรื่องผ่านบทร้อยแก้วซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านได้อย่างเข้าใจง่าย เกี่ยวเนื้อหาของตำรายาเล่มนี้

วิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์

ตำรายาทำรายาคัมภีร์อติสาร มีการใช้ภาษาในการเขียนวิธีการทำยา ส่วนประกอบ และวิธีการรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งยาในตำรายาคัมภีร์อติสาร เป็นยาแผนโบราณที่เขียนขึ้นโดยใช้ภาษาไทยโบราณ และภาษาขอมปะปนกันอยู่บ้าง ซึ่งผู้เขียนมีการใช้กลวิธีในการใช้ภาษา และการใช้สำนวนเปรียบเทียบต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ จากการศึกษาสมุดข่อย พบคุณค่าด้านวรรณศิลป์ในสมุดข่อย ดังนี้

๑. กลวิธีในการใช้ภาษา

กลวิธีในการเขียนตำรายาทำรายาคัมภีร์อติสาร มีการใช้กลวิธีที่มีการใช้ที่ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงลักษณะของการทำยากแต่ละขนานว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง และมีการเปรียบเทียบที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้คำขึ้นต้น

๑.๑.๑ การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อโรค

การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อโรค เป็นการบอกถึงโรค และอาการของโรคนั้นว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง เช่น

- ๑ กษัยทนต์เมื่อท้องเปลา่นั้นระงับครั้นกินอาหารเข้าไป
- ๑ กษัยลมจำพวกหนึ่ง เกิดนอกไส้ มันแล่นเข้าไปในกระดุก

๑.๑.๒ การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยา

การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยา เป็นการบอกถึงลักษณะของยาแต่ละประเภท เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนของยาแต่ละขนาน เช่น

- ๑ ยาชื่อพรหมภักตร์ประจุลมกษัยครอบทั้งปวง
- ๑ ยาชื่อปิดสมุทร แก้วโรคเลือดเน่าหนองในท้องก็ดี
- ๑ ยาชื่อสมุทรเคลื่อน แก้วร้อน แก้วไข้
- ๑ ยาชื่อวิรุณนาพี แก้วจำเพาะเลือดร้ายหญิงทั้งปวงให้ดีขึ้น
- ๑ ยานี้ชื่อสุรามฤทธิ์
- ๑ ยาชื่อสุวรรณสังหาร ขับเลือดเน่าเลือดร้ายทั้งปวง
- ๑ ยาชื่อนารายณ์สังหารขนานนี้แก้วเลือดลมสารพัดทั้งปวง
- ๑ ยาชื่อหัสคุณทีจอน แก้วเลือดดีขึ้นให้สะอาด

๑ ยาชื่อสังขวิชัย แก่สารพัดลมเลือด

จะเห็นได้ว่าชื่อยาที่ปรากฏในข้างต้นนั้น เป็นชื่อยาที่มีลักษณะในการตั้งชื่อที่มีความแตกต่างกันซึ่งยาบางขนาน ก็มีการตั้งชื่อตามเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น ยา **พรหมภักตร์** โดยการนำชื่อของพระพรหม ที่เป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ซึ่งในคติของศาสนาฮินดู พระพรหม เป็นเทพเจ้าแห่งการสร้างสรรค์ ความเมตตา เป็นผู้สร้างโลก และให้กำเนิดสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล ส่วน **ยานารายณ์สังหาร** เป็นการตั้งชื่อโดยใช้ชื่อของพระนารายณ์ ซึ่งพระนารายณ์นั้นเป็นเทพเจ้าฮินดูผู้ที่คอยปกป้องรักษา นอกจากนี้ยังมีการตั้งชื่อโดยใช้คำศัพท์ที่มีความสอดคล้องกับชื่อของอาการของโรค เช่น **ปิดสมุทร สมุทรเคลื่อน วิรุณนาพี**

๑.๑.๓ การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับโรคและวิธีการทำ

การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับโรค เป็นการขึ้นต้นด้วยการนำโรคต่าง ๆ มาตั้งเป็นชื่อยา เช่น

๑ ยากล่อนน้ำแลกล่อนแห้ง หิดลม

๑ ยาประจุกษัยทั้งปวงเอาลูกมะตูมอ่อน ๒ สลึง

๑.๑.๔ การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับวิธีการทำ

การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับวิธีการทำ เป็นการขึ้นต้นด้วยการนำวิธีการทำยา และการทำโลหะชนิดต่าง ๆ มาตั้งเป็นชื่อยา เช่น

๑ ยาหุงทอง

๑ ยาซัก

๑ ยาต้มแก้เสมหะ

๑ ยาทาเอาใบหีบลม

๑.๑.๕ การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับลักษณะอาการ

การใช้คำขึ้นต้นด้วยชื่อยากับลักษณะอาการ เป็นการขึ้นต้นด้วยคำว่า “ยา” แล้วตามด้วยลักษณะอาการต่าง ๆ ของโรค เช่น

๑ ยาแก้เมื่อระดูวาโยนั้นเอา รากคี่หวด ๑

๑ ยาแก้ตีสารใหญ่กลัดกลุ้มคลั่ง นอนไม่หลับแก้ไม่ฟัง ๗ วันตาย

๑ ยาแก้เลือดตีขึ้น เอารำพันแดง กระจะเทียม เกลือ

๑ ยาแก้ลมกัลดอกแลทวารทั้ง ๙ เอาใบเสนียด ใบทับทิม

๑ ยาแก้ลักปิดเลือดตกทวารทั้ง ๙ เกิดเพื่อสันนิบาตจึงเป็นทาน

๑.๑.๖ การขึ้นต้นด้วยคำว่า “ถ้า”

๑ ถ้าไม่ฟังทำยานี้เอากระเทียม ๑ ลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑

๑ ถ้าจะแก้ระดูปฐูนั่น เอารากเข็มแดง ๑ รากมะงั่ว ๑

๑ ถ้าออกลูกเลือดตกหนัก เอาขมิ้นอ้อย

๑ ถ้าจะทำปรอทให้อยู่ไฟ เอาปรอท ๓ บาท

๑ ถ้าจะทำทองเปราะ เอาทองเปราะ ๑ บาท

๑.๑.๗ การขึ้นต้นด้วยคำว่า “ขนานหนึ่ง”

๑ ขนานหนึ่งท่านให้เอาตรีกระตุก ๑ แก่นแสมทั้ง ๒

๑ ขนานหนึ่งเอาลูกเอ็นเทศ ๑ บาท ๑ สลึง

๑ ขนานหนึ่งเอาผักเป็ดกระบุง ๑ ชิงชั่ง ๑ กระเทียมจุก ๑

๑.๑.๘ การขึ้นต้นด้วยส่วนของการปรุงยา และการทำโลหะ

๑ ให้เอาเปลือกทองเหลืองทั้ง ๒ เปลือกมะกรูด ๑ ใบสวาด ๑

๑ โศกกระออม ๙ ต้น ขมิ้นอ้อย ๕ ชั่ง เปลือกเพกา ๕ ชั่ง

๑ ดีปลี ๑ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียน ๑ บาท โกฐเขมา ๑ บาท

๑ เหล็ก ๑ บาท ทองแดง ๒ บาท ทองเหลือง ๑ ตำลึง ๒ บาท

๑ ชาดก้อน ๑ สลึง ปรอท ๑ สลึง เกลือ ๑ บาท ดินประสิว ๑ สลึง

๑.๑.๙ การขึ้นต้นด้วยคาถา

๑ อิติปิโสภควา ข้าขอจะขอรำลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า

๑ อุกาสะ ข้าจะขออาราธนาพระพุทธคุณัง

๑ สิทธิการิยะ ท่านให้เอาปรอท ๒ สลึง ชาดก้อน ๑ บาท

๑.๒ การใช้คำลงท้าย

๑.๒.๑ การลงท้ายด้วยการกล่าวเปรียบเทียบกับสิ่งมีค่า

ตีค่าไว้ซึ่งทอง ๑ แล ฯ

ท่านตีค่าไว้แสนตำลึงทองหนึ่ง แล อื่น ฯ

ตีค่าไว้ซึ่งทองหนึ่งแล ฯ

ท่านตีค่าไว้ ๑๐๐๐๐๐ ตำลึงทองแล ฯ

ท่านตีค่าไว้ ๑ ซึ่ง ทองหนึ่งแล ฯ

๑.๒.๒ การลงท้ายด้วยการกล่าวถึงคุณภาพของยา / การทำโลหะ

กินเข้าเย็นครอบกษัย ๗ จำพวกหายสิ้นแล ฯ

บดละลายเหล้ากินหายแล ฯ

ละลายน้ำปูนใสจุดหายมากมาแล้ว ฯ

หญิงทั้งปวงคืนกได้ทำใช้แล้ว ฯ

ปรอทแข็งมีฤทธิ์ที่ใช้ได้ทุกประการดีแล ฯ

๑.๒.๓ การลงท้ายด้วยลักษณะการรับประทาน

ตำเป็นผงใส่ลงกินบ้าง ทาบ้างแล ฯ

๑.๒.๔ การลงท้ายด้วยการกล่าวถึงสรรพคุณของยา

แก้พรรตีก้นแล ฯ

กินแก้กษัยทนต์ขึ้นหายแล ฯ

แก้โรคทั้งปวงแล ฯ

ต้มกินแก้ลงอติสารแล ฯ

แก้สารพัดพิษลม บำรุงธาตุด้วยแล ฯ

๑.๒.๕ การลงท้ายด้วยคาถา

นะโมพุททายะ ปัตติโส ปาติ สวะ

นะโรหิตัง สมะสะนิ ถิตัง ฯ

สะหะ สะปะ นะติ ตะนา สักสาระ สติตะนาอิ

๑.๒.๖ การลงท้ายด้วยการกล่าวถึงลักษณะของทอง

เป็นทองเนื้อ ๖ น้ำแล ฯ

เป็นทองเนื้อสิบน้ำแล ฯ

เป็นทองแล้ว ฯ

เป็นเงินแล ฯ

๒. การใช้ภาษาในการเปรียบเทียบ

การใช้ภาษาในการเปรียบเทียบ ซึ่งตำรายาคัมภีร์อติสาร จะมีการใช้การเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ มากมาย เป็นให้ผู้อ่านได้เห็นภาพและลักษณะของสิ่งนั้นได้อย่างชัดเจน เช่น

๒.๑ เปรียบเทียบกับลักษณะอาการกับผี

ทำเพศอาการตั้งผีปลวกมะเร็งทรวง

อย่าให้เคลื่อนให้คลายให้สลบอยู่ตั้งผีตายนั้นเถิด

อกมันก็ให้จุกเสียดตั้งจะขาดใจตายให้ร้อนดังไฟ

๒.๒ เปรียบเทียบอาการกับลูกเห็บ

ให้สะท้านหนาวตัวเย็นดังลูกเห็บ

๒.๓ เปรียบเทียบกับแสงอาทิตย์

ได้แล้วแดงดังแสงพระอาทิตย์

๒.๔ เปรียบเทียบอาการกับตาปลา

เหลือืองเหมือนตาปลาพลวง

๒.๕ เปรียบเทียบเกี่ยวกับขนาดของสิ่งต่าง ๆ เช่น

ละลายน้ำผึ้งเท่าลูกพุทรา

๒.๖ มีการใช้คำว่า “เสมอภาค” เพื่อแสดงถึงลักษณะที่มีความเท่ากัน เช่น

เอาเสมอภาคดองเหล้ากินเมื่อปฐุวินันแล ฯ

เอาเสมอภาคกับน้ำมะนาวกิน
ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค เอากลุ่มสองส่วน

๓. เครื่องหมายที่ปรากฏในตำรายา..

การเขียนตำรายานี้ จะต้องมีการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ กับคำอยู่เสมอ เพราะเครื่องหมายแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันในการใช้ เครื่องหมายที่พบในตำรายา มี ๔ เครื่องหมาย ดังนี้

๓.๑ เครื่องหมายฟองมัน

เครื่องหมายฟองมัน หรือตาไก่ เป็นเครื่องหมายวรรคตอนที่นิยมใช้ในหนังสือไทยสมัยโบราณ ใช้เมื่อขึ้นต้นบท ตอน หรือเรื่อง โดยไม่จำเป็นต้องย่อหน้า หรือขึ้นบรรทัดใหม่มีลักษณะ ดังนี้

๑ ยาข้าวเย็นจีน ๗ ตำลึง

๑ อันว่ากษัยกร่อนอันเกิดเพื่อลมนั้นว่าด้วยกษัยลำพัด

๓.๒ เครื่องหมายอังคั่นคู่

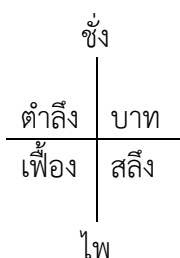
เครื่องหมายอังคั่น หรือ คั่นคู่ หรือ ชั่นคู่ (๓) เป็นเครื่องหมายวรรคตอนที่นิยมใช้ในหนังสือไทยสมัยโบราณ ใช้เมื่อจบบท ตอน มีลักษณะ ดังนี้

..... นัก ตีค่าไว้ซึ่งทอง ๑ แล ๓

..... ถ้าจะแก้เอายากษัยลมที่กล่าวมาแต่ก่อนนั้นมากินเถิด ๓

๓.๓ เครื่องหมายตีนครุ หรือตีกา

เครื่องหมายตีนครุ หรือ ตีนกา เป็นเครื่องหมายวรรคตอนชนิดหนึ่งของไทยในสมัยโบราณ ใช้สำหรับบอกจำนวนเงินตราในสมัยโบราณ หรือใช้บอกน้ำหนักของสมุนไพร และวัตถุดิบในการทำเหล็ก ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

เครื่องหมายตีนครุ หรือ ตีนกา เป็นเครื่องหมายที่บอกมาตราในการชั่งสมุนไพร และวัตถุดิบในการทำเหล็กในสมัยโบราณ โดยใช้ตัวเลขกำกับไว้ ๖ ตำแหน่งบนเครื่องหมาย ได้แก่ เหนือเส้นตั้ง คือ ชั่ง มุมบนซ้าย คือ ตำลึง มุมบนขวา

คือ บาท มุมล่างขวา คือ สลึง มุมล่างซ้าย คือ เฟื้อง และใต้เส้นตั้ง คือ ไพ วิธีอ่านจะอ่านจาก ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง ไพ ตามลำดับ เช่น

ชั่ง $\frac{+}{1}$ กานพลู $\frac{+}{1}$ ลูกจันทน์ $\frac{+}{1}$
(ชั่ง ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ บาท)

ดินประสี $\frac{+}{2}$ เกลือ $\frac{+}{2}$
(ดินประสี ๒ ไพ เกลือ ๒ ไพ)

พริกไทย $\frac{+}{2}$ ดอกดั่ง $\frac{+}{3}$
(พริกไทย ๑ บาท ๒ สลึง ดอกดั่ง ๑ บาท ๓ สลึง)

๓.๔ เครื่องหมายปีกกา

เครื่องหมายปีกกา ในตำรายา... เป็นการใช้เครื่องหมายในการเชื่อมโยงข้อความที่เหมือนกัน ซึ่งการเขียนเครื่องหมายที่ปรากฏในตำรายา จะมีลักษณะที่แตกต่างจากปัจจุบัน เช่น

ของคารของหวานเป็นไป $\left. \begin{array}{l} ๑๒ \\ ๑๓ \end{array} \right\}$ ปี

(ของคารของหวานเป็นไป ๑๒ ปี ๑๓ ปี)

ตำ $\frac{+}{1}$]
เขียน ขาว $\frac{+}{1}$]
แดง $\frac{+}{1}$]
(เขียนตำ ๑ บาท เขียนขาว ๑ บาท เขียนแดง ๑ บาท)

พืง
ทำผงละลายน้ำ $\left. \begin{array}{l} พืง \\ สมซา \end{array} \right\}$

(ทำผงละลายน้ำพืง น้ำส้มซ่า)

วิเคราะห์คุณค่าด้านสังคม

ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานเป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังกันมาตลอด ทั้งเรื่องความเชื่อในการบูชาเทวดา ภูผีปีศาจ และเรื่องการทำไสยศาสตร์ รวมไปถึงการทำพิธีกรรมก่อนทำการบูรณการรักษาผู้ป่วย เพราะมีความเชื่อว่าของทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีวิญญาณสิงอยู่ และการไหว้ครู ท่องคาถาต่างๆก่อนทำการรักษา โดยมีความเชื่อว่าจะช่วยให้อาการเจ็บป่วยต่างๆของผู้ป่วยหายไป เพราะนอกจากอาการเจ็บป่วยทางธรรมชาติแล้วนั้น โรคที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วยอาจเกิดมาจากเรื่องเหนือธรรมชาติด้วย จากการศึกษาสมุดข่อย พบคุณค่าด้านเชื่อในสมุดข่อย ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องตั้งข้าวขวัญ

การทำพิธีเรียกขวัญก่อนกินยา เป็นการทำขวัญข้าวเป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยให้มีจิตใจดีขึ้นเพื่อช่วยให้อาการเหล่านั้นหายเป็นปกติ เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อเจ็บป่วยขวัญจะหายไปอยู่กับตัว จึงต้องทำพิธีขึ้น โดยการใช้ข้าว เทียน ผลไม้และขนมหวานเพื่อบูชา และใช้ทองในการผูกคอหม้อยาไว้แล้วนำไปฝังข้าวเปลือกไว้สามวันก่อนกินยา เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้เกิดศรัทธาต่อยา เช่น

“เมื่อกินให้ตั้งขวัญข้าว ๑ บาท เทียนสามเล่ม มะพร้าวลูก ๑ หมากเมียง คำ ๑ ขนมเล็กน้อย บูชาจึงดี ทองผูกคอหม้อ ๑ บาท ฝังข้าวเปลือกไว้ ๓ วันจึงกินวิเศษนัก”

๒. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งในตำรายาคัมภีร์อติสาร มีการกล่าวถึงการรักษาโดยใช้วิธีทางด้านไสยศาสตร์ เข้ามาช่วย เพื่อใช้ในการหาสาเหตุของอาการป่วย เพราะบางทีอาจจะรักษาโดยใช้สมุนไพรไม่ได้ เพราะคนในสังคมมีความเชื่อว่าจะมีผีบรรพบุรุษ หรือวิญญาณต่างๆ มาคอยช่วยรักษาอาการป่วยได้

๒.๑ ความเชื่อเรื่องคาถา

๒.๑.๑ การใช้คำว่า “เสก” ในการเริ่มก่อนทำการรักษาเป็นการร่ายมนต์คาถาให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เช่น

“เสกข้าวสามปั้น เทียน ๓ เล่มทำ ๓ วัน กินแก้บิดหายของท่านวัดข้างใต้ นะโรหิตัง สะมาสะนิ ถิตัง ฯ”

๒.๑.๒ การใช้คาถาในการทำพิธีระหว่างตัวบุคคล เช่น

“คาถานี้เก่ามาก ๓ คำให้อาหมากของคนไข้ ให้เขียนชื่อคนไข้ลงที่หน้าแข้งเรา เสกพ่นที่ชื่อหญิงชายชวา ลมลงชื่อด้วยนามมะนัง ฯบุฯ แผลปुरुสะ แหอิทิละ นาไท เขียนชื่อลง ฯ”

๒.๑.๓ พระคาถาพระพุทเจ้าห้าพระองค์

“อติปิโสภควา ข้าขอจะขอรำลึกถึงคุณพระพุทเจ้า ทั้งห้าพระองค์ ทรงพระนามกรชื่อว่าพระกุกุสันโธพระโกนาคมน พระพุททะสะปะ พระสมณะโคดม พระศรีอริยเมตไตรย เดชพระบารมีพระองค์ได้สร้างสมอบรมมา เป็นอันมากจึงพระมหาธิคุณเจ้า จะได้ตรัสแก่พระปรมาพิเศษ สมโพธิยานในฉนวนฝั่งใส พระศรีมหาโพธิ์โปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์และอบาย ข้าพเจ้าผู้มีกตัญญูรู้คุณของพระองค์จึงมาปราบปรามหมู่มารและไฟรี ทั้งฝูงผีภูตและปีศาจราหูตทั้งผีภูตและผีพราย อะเปรต มารยาทำให้เกิดโรคและโรคทั้งหลาย จงแคล้วคลาดทั้งสิ่งสัตว์อันตราย กราบทั้งอุบาทว์และจิ้งไร ทั้งคุณไสย ที่เขาทำมาเบียดเบียนและเบียดเบียนทั้งคุณผีและคุณคน ทั้งภพยนต์และเอาฝังไว้หนทางกลางประตู ขอเดชพระสัมพันธัญญเจ้าจงมาทำลายให้หายเสียซึ่งไม่ดี ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระธรรมเจ้าทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นอันส่องสว่างโลก ต่างประทับชัชลาแก้วโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์แลด้วยคุณทั้งหลาย คือวชิกรรม มะโนกรรม กายกรรม วาจากรรม อันว่าเจ้ากรรมตัวใดได้กระทำมาชาติหนหลัง ข้าพเจ้าจะขอชำระโทษทั้งหลายให้หายเสียซึ่งไม่ดีอย่ามีมา ข้าจะขออาราธนาคุณพระสงฆ์อันทรงศีล เข้ามานั่งตั้งพิธีจึงจะตักเอาน้ำในสระโบกขรณี ขอชำระโทษทั้งหลายให้หายเสียซึ่งไม่ดี อย่ามีมา ข้าพเจ้าจะขออาราธนาคุณพระสงฆ์มาสดพระพุทมนต์จักได้มงคล วงให้รอบแม่น้ำได้สามชั้น ข้าพเจ้าจะขอทำลายให้หายเสีย สารพัดเคราะห์ สารพัดโรค สารพัดภัย สารพัดเสนียด และจิ้งไรจงถอยออกไป ให้พ้นพุทังจักรวาลัง ธรรม สังคัง จงหนีออกไป นอกขอบพระจักรวาล อหังวาทามิ ประสิทธิเม อหังวาทาประโม”

“นะโมพุททายะ ปัตติโส ปาติ สวะหะ”

๒.๑.๔ พระคาถาเทวดารักษาทิศ

“กูจะสั่งแก่พระพวย พระพาย พระนารายณ์ อันศักดิ์สิทธิ์จึงมาช่วยนำเอาพระคาถานี้ข้ามแม่น้ำ กำแพงเมือง และห้วยหนองคลองบึง บางฝั่งอาคารรพ และแหวนพิสมรไว้ก็ดี จงมาช่วยนำเอาคาถานี้ไปเข้าอันนั้นให้สลบอยู่ดังผีตาย อย่าให้เคลื่อนให้คลายให้สลบอยู่ดังผีตายนั้นเถิด เติลิตจนเจ็บ ๆ”

๒.๑.๕ สิทธิการียะ เป็นคำขึ้นต้นในตำราโบราณส่วนใหญ่จะพบใน ตำรา แพทย์ ตำราหมอดู หรือคาถามหานิยม เป็นการอธิฐานขอให้การกระทำนั้นประสบความสำเร็จ เช่น

“สิทธิการียะ ถ้าสตรีคลอดลูกเลือดร้ายให้โทษไปจนถึงสามเดือน จึงพ้น ถ้าเลือดยังอยู่ก็เป็นวิปริตต่าง ๆ นา ๆ มันให้คลุ้มคลั่งเหมือนผีเข้าอยู่นั้นแล แรงพิจารณาเกิดให้แน่นอนก่อนเกิด ฯ”

“สิทธิการียะ ท่านให้อาพรอท ๒ สลึง ชาดก้อน ๑ บาท กำมะถันแดง ๒ สลึง จึงเอามะพร้าวทึนน้ำยา ตากแดดสามวันแล้ว ใส่ข้าวคลุกสุ่มให้แดงเทียมท่าน แล้วเอาออกใส่หั่วบุงร่อ ๓ วัน วันละหั่วให้ได้สามวัน จึงเอาให้เอาใส่หั่วกลอยสุ่มวันหั่ว สามวันแล้วจึงเอาใส่ในมะพร้าวไฟถืดดินแล้วสุ่มไฟกลบให้ครบ ๓ วัน แล้วเอาทองแดง ๑ ตำลึง เลียงเอาแต่ ๒ บาท แล้วจึงเอายานนั้นซึกที่ละกำ กล้าทองแดง จะแดงเหมือนลูกมะไฟแล้ว จึงเอาทองแดงยานั้น ๑ สลึง มาซึกเงิน ๑ บาท เป็นทอง ๖ น้ำแล ให้ค่าเงินเสียก่อน เอาเกลือ ๑ สารส้ม ๑ น้ำประสานทอง ๑ ดินประสิ่วขาว ๑ ผสมด้วยกันซึกเงินให้ตายเสียก่อนจึงทองยานั้นเกิด ฯ”

๒.๒ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อที่มีคู่กับคนไทยมาแต่ช้านาน โดยเฉพาะเรื่องพระพุทธรูปศาสนา เรื่องเทพเจ้าต่าง ๆ และภูตผีปีศาจ ซึ่งในตำรายา ... ที่ปรากฏเรื่องความเชื่อเรื่องเทพเจ้าก็คือ เทพเจ้าในศาสนาฮินดู ได้แก่ พระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม เป็นความเชื่อที่คนไทยนั้นมีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการบูชานับถือ หรือการที่ตั้งชื่อยาต่าง ๆ เป็นชื่อของเทพเจ้า อีกทั้งยังยึดถือในเรื่องของพระพุทธรูปที่มีความสำคัญต่อคนไทยมาอย่างช้านาน ที่มีพระพุทธรูปเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ว่าจะเรื่องใดก็ตาม ซึ่งปรากฏอยู่ในตำรายา ... อีกด้วย เช่น

“ยาชื่อยาพรหมภักตร์ประจุลมกษัยครอบทั้งปวงทองมาน”

“ยาชื่อนารายณ์สังหารขนานนี้แก้เลือดลมสารพัดทั้งปวง แก้กูกเสียด”

“ข้าขอจะขอรำลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้า ทั้งห้าพระองค์ทรงพระนามกรชื่อว่าพระกุกสันโธพระโกนาคม พระพุทธรูปกะสะปะ พระสมณะโคดม พระศรีอริยเมตไตรย เดชพระบารมีพระองค์ได้สร้างสม อบรมมา เป็นอันมากจึงพระมหาธิคุณเจ้า”

“ข้าจะไหว้พระอินทร์ พระพรหม พระยมมะการ พระจัตุโลกษะ
บาญทั้งสี่ พระฤๅษีนารอด พระยอติวัตักันไต พระไพโรทูลส์ทนู แม่น้ำพระ
คงคา แผ่นหล้าปลาอานนท์ นางมณีเมขลา นางพระธรณี นางอัทมุขี นาง
พระคงคา พญาพาลี ท้าวเวสสุวรรณ กุมพัน พระลักษณ พระราม พระหนุ
มาน องคต สังขลิบซีพ”

“พระพุย พระพาย พระนารายณ์ อันศักดิ์สิทธิ์จงมาช่วยนำเอา
พระคาถากุญี่ข้ามแม่น้ำ กำแพงเมือง และห้วยหนองคลองบึง บางฝั่ง
อาถรรพ์ และแหวนพิสมรไว้ก็ดี จงมาช่วยนำเอาคาถากุญี่ไปเข้าอินันให้สลบ
อยู่ตั้งผีตาย อย่าให้เคลื่อนให้คลายให้สลบอยู่ตั้งผีตายนั้นเถิด เติลิตจนเจ็บ”

ศูนย์ข้อมูลคดีชนและวาระกรรมลายลักษณ์อักษร

ภาคผนวก

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารสารนักเรียนเก่าวิทยาลัยเกษตรบุรีรัมย์

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รูปต้นฉบับตำรายา

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารณากรรมภายใต้ลิขสิทธิ์เพชบุรี

วิเคราะห์ตำรายาคัมภีร์โรคติสาร ในเรื่องคุณค่าด้านเนื้อหาของการทำยา

ตำรายาคัมภีร์โรคติสาร มีการอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการทำยา และวิธีการทำเหล็ก ซึ่งจะอธิบายลักษณะของโรคต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด พร้อมทั้งบอกวัตถุดิบในการรักษาโรคเหล่านั้น ให้เข้าใจอย่างชัดเจน ดังนี้

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
ดาวดิงษาพระอินทร์	ตัดรากกษัย	เอามะกรูด ๗ ลูก มะนาว ๗ ลูก ชিং ๗ ท่อน ตีป्ली ๗ ดอก กระเทียม ๗ หัว พริกไทย ๑ บาท ไพล ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท ดินประสีวขาว ๑ บาท ๒ สลึง เปลือกกำมื่อ ๑ ต	ต้ม ๓ เอา ๑ กินเพลายื่นทุกวัน
นารายณ์ตั้งกาย	กษัยกล่อน กษัยลำพืด ข้างขึ้นกำเริบมาก ข้างแรมคลายสัก หน่อยทำเย็นหายเหมือนคนดี ถ้าจะเป็นขึ้น มาแล้วมันก็จุกเสียด ขบกัดเอาในทรวงนั้นให้ ร้อนอกเย็นตั้งน้ำ มันให้ปวดให้ขบนัก แต่ว่ากิน อาหารร้อนลงไปก็คลายแต่สักหน่อย กษัยลม กษัยเถา เพื่อลมปัดคาคในลำเส้นมันให้พองขึ้น คอแขนขว้างอยู่ตามหัวหน่าวมาจนถึงเกลียว คาง ถ้าผู้ชายขึ้นข้างขวา ถ้าผู้หญิงขึ้นข้างซ้าย มันเสียดตามชายโครงถึงยอดอก มันให้ปวดขบ เอาในอกเสียดตลอดลำคอร่างที่ให้อาเจียน น้ำลาย ถ้ารากออกมาที่หนึ่งปวดขบนั้นค่อย คลายลงสักหน่อย ทำเพศอาการดังผีปลวก มะเร็งทรวงแต่พิษ	สมอไทย ๓ ตำลึง ๒ บาท รากจิงจ้อ ๒ ตำลึง รากตองแตก ๑ ตำลึง ๒ บาท รากเจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกจันทน์เทศ ๑ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียนขาว ๑ บาท เทียนแดง ๑ บาท เทียนตาตุ๊กแตน ๑ บาท โกฐสอ ๑ บาท โกฐ เขม่า ๑ บาท กักกะรา ๑ บาท สหัสศคุณเทศ ๒ บาท ยาดำ ๑ บาท การบูร ๓ สลึง กานพลู ๑ บาท ตีป्ली ๑ บาท พริกไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง	ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำ มะนาว น้ำส้มซ่า

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
	กษัยน้ำมูตรแดง แต่ว่าติดอยู่ข้างเหลืองเอาไว้ให้นานมันนอนลง ดั่งปูนกินหมาก ถ้าฝีมันดำไปแล โรคอันนี้มันเป็นใให้อยากของควาของหวาน เป็นไป ๑๒ - ๑๓ ปี		
	มานกษัย		
นารายณ์สังหาร	แก้เลือดลมสารพัดทั้งปวง แก้จุกเสียด	เอาโหราบอน เทียนขาว ลูกจันทน์สิ่งละ ๒ สลึง มหาหิงค์ ชิงแห้ง กานพลู น้ำประสานทอง สิ่งละ ๑ บาท การบูร กัญชาเอาสิ่งละ ๒ สลึง พริกไทย ๑ บาท ๒ สลึง ดองดิ่ง ๑ บาท ๓ สลึง เจตมูลเพลิง ๓ บาท รากชะพลู ๒ บาท ๒ สลึง ดีปลี ๑ บาท	ทำเป็นผงสารพัดละลายได้ แก้สารพัดพิษลม บำรุงธาตุด้วย
พรหมภักตร์	แก้ท้องรุ่งพุงมาน ริตสีดวง ม่วงคร้อ หืด ไอ ท้องมาน ผอมเหลือง กินข้าวไม่ได้ ให้แน่น หน้าอ กลมให้หอบ	เอามหาหิงค์ ๑ บาท การบูร ๑ บาท ยาดำ ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ สลึง ดอกจันทน์ ๑ สลึง พริกไทย ๓ บาท ๒ สลึง ยางสลัดได ๓ บาท	บดกับน้ำมะรุมปั่นเท่าลูกพริกไทยกิน เล็ด กินทุกวันดับพยาธิในตัว
พรหมภักตร์ประจุลมกษัย	ประจุลมกษัยครอบทั้งปวงท้องมาน หืด ริตสีดวง ทั้งลมมือตายตีนตาย เสลดตก ผอมเหลือง เป็นลม ง่วงเหงา เจ็บในอก	เอามหาหิงค์ ๑ ยาดำ ๑ สีเสียดเทศ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ดอกจันทน์ ๑ กัญชา ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่ง ๑ บาท ลูกจันทน์ ๒ บาท การบูร ๓ บาท โหราเท้าสุนัข ๑ ตำลึง ๑ บาท พริกไทย ๒ ตำลึง ผื่น ๑ สลึง	ตำเป็นผงละลายน้ำฝั้งกิน ๑ สลึง เป็นยาตัดรากกษัยทั้งปวง ๒๖
	กษัยจำพวก ๑ กษัยเกิดเพื่อลม ๖ จำพวก พวกหนึ่งเกิดลมในไส้ก็ให้เป็นตานกลมเท่าลูกในตาล ครั้นเมื่อแก้ก็ให้แดงไปทั้งตัว ทั้งจุกเสียดในอก	เอาใบผักเสี้ยนผิซ้อ ๑ ลูกสะบ้าเผา ๑	บดละลายเหล้ากิน

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
	กษัยลมจำพวกหนึ่ง เกิดนอกไส้ มั่นแน่นเข้าไปในกระตุก เมื่อยทุกข้อทุกลำต้งจะตาย	เอากระดูกงูเหลือมเผา ๑ กระตุกแพะ ๑ เปลือกหอยขม ๑ หอยทราย ๑	บดละลายเหล้ากิน
	กษัยลมจำพวก ๑ เกิดเพื่อลมทั่วกายแล ลมอันมั่นประมวลเข้าอยู่เหนือสะดือให้จุกเสียดแน่นอกเป็นกำลัง	เอาผักเสี้ยนผี ๑ ขอบหญ้านางทั้งสอง เอื้องเพชรมา ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑ ข่า ๑ กุ่มทั้ง ๒ ไพล ๑ ใบคนที่สอ ๑ กระทือ ๑ เปลือกมะรุ้ม ๑ ทองกลาง ๑ หญ้าไซ ๑ ตูดหมู ๑ ตูดหมา ๑ ผักคราด ๑ ผักโหมหิน ๑ ยานี้ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันงาแล้วเอาลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ มหาหิงค์ ๑ การบูร ๑	ตำเป็นผงใส่ลงกินบ้าง ทาบ้าง
ไฟประลัยกัลป์	กษัยจุกเสียด	เอาตรีกระดูก ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ เจตมูลเพลิง ๑ สหัสकुณทั้ง ๒ ผักส้มป่อย เครื่องยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๓ บาท สมุลแว้ง ๑ ตำลึง ๒ บาท ลูกจันทร์ ๑ สลึง ดอกจันทร์ ๑ สลึง กานพลู ๑ สลึง	ตำเป็นผงคล้ายฟุ้ง น้ำกระเทียมปั้นเป็นลูกก่อนกิน
	ลมอัมพาตราชยักษัลม	มะหาดมาละลาย น้ำขิง ข่า กระเทียมตามแต่จะละลาย	มะหาดมาละลาย น้ำขิง ข่า กระเทียมตามแต่จะละลาย ห้ามแต่น้ำมะนาวสิ่งเดียว
	ลมกษัย เจ็บอกขัดในอกให้ลง	เอาลูกเอ็นเทศ ๑ บาท ๑ สลึง ลูกกระจวาน ๑ บาท อบเชยเทศ ๓ บาท ๓ สลึง ดอกบุนนาค ๑ ตำลึง ดีปลี ๑ ตำลึง ๒ บาท ขิงแห้ง ๑ ตำลึง ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง พริกอ่อน ๒ ตำลึง ๓ สลึง ลูกมะขามป้อม ๑ บาท	ตำเป็นผงเอาน้ำตาลทรายเท่ายาทั้งหลาย
	พรรดึก		

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
ปิดสมุทร	แก้โรคเลือดเน่าหนองในท้อง	เอาจันทร์ทั้ง ๒ เนระพูสี เบลูกาณี ว่านกีบแสด ว่านร้อนทอง กระวาน กานพลู เทียนทั้ง ๕ น้ำ ประสานทอง ฟีน เอาเสมอภาค	น้ำกระจับเป็นกระสายบดทำแท่ง ละลายน้ำเปลือกมังคุดกิน
ยาก่อนน้ำแลกล่อน แห้ง	แก้ก่อนน้ำแลกล่อนแห้ง หิดลม	เอาโคคลาน ๑ โคนกระสุน ๑ มะดุกทั้ง ๒ ราก ไซ ๑ คัดเค้าหนู ๑ กระดุกควายเผือก ๑ ขมิ้น อ้อย ๑	ต้มด้วยน้ำแล้วฝังข้าวไว้ ๓ วัน แล้วจึง กิน
ยาแก้ริดสีดวง ๔ ประการ	แก้ริดสีดวง ๔ ประการ โลหิต ๔ จำพวก เสมหะ ๘ จำพวก	มหาหิงค์ ๒ บาท การบูร ๓ บาท ดีปลี ๑ ตำลึง ลูกกระวาน ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกสมอเทศ ๑ ตำลึง ลูกจันทร์ ๑ ตำลึง ๑ บาท กานพลู ๓ บาท กฤษณา ๑ ตำลึง ๒ บาท กะลำพัก ๑ ตำลึง จันทรชะมด ๒ ตำลึง สมอไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ดอกจันทร์ ๓ บาท ชิงแห้ง ๑ ตำลึง ๒ บาท โกรฐหัวบัว ๑ ตำลึง ๑ บาท พิมเสน ๒ บาท ว่านนํ้า ๒ บาท สมอพิเภก ๑ ตำลึง โกรฐ สบบาท ๑ โกรฐเขม่า ๒ บาท พริกหอม ๑ ตำลึง ๔ บาท ลูกพิลังกาสา ๑ บาท พริกไทย ๑๐ ตำลึง	ยาทั้งนี้ทำผงละลายน้ำชั้นทศกรกิน เท่า ลูกมะเดื่อดินกินเช้าเย็นเจริญอายุ มี กำลังบำบัดมทั้ง ๗๔ จำพวก มีปัญหา
ยาแก้ลักปิดเลือดตก ทวารทั้ง ๔	แก้ลักปิดเลือดตกทวารทั้ง ๔ เกิดเพื่อสันนิบาต	ท่านให้เอาเป็ยผู้ ๓ เป็ยชะเอมเทศ หัวดองดึง หัวพลับพลึง	ต้มให้งวด เมื่อจะกินปรุงน้ำผึ้งกินแก้ลัก ปิด
ยาแก้เลือดแก้ลมกลัดดอก	แก้เลือดแก้ลมกลัดดอก แก้ริดสีดวง	เอาสมอไทย รากเจตมูลเพลิง ลูกมะตูม เยาว ภานี กุ่ม ว่านนํ้า ดีปลี ยาทั้งนี้ เอาเสมอภาค	ทำผงละลายน้ำผึ้ง กินแก้ลมแก้คั้นนั้นแล
ยาแก้เลือดตีขึ้น	แก้เลือดตีขึ้น	เอารำพันแดง กระเทียม เกลือ ตะไคร้ มหาหิงค์ เอาเสมอภาค	บดกับน้ำมะนาวกินแก้ลิ้นหด คางแข็ง แก้เลือดตีขึ้นตักได้ทำใช้แล้ว

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
ยาแก้ลมกลัดดอกแลทวารทั้ง ๙	แก้ลมกลัดดอกแลทวารทั้ง ๙	เอาใบเสนียด ใบทับทิม ใบแพงพวยแดง ใบผักเป็ดแดง เอาเท่ากัน	บดเป็นแท่งละลายน้ำขมิ้นชันกินแก้เลือดในอก แก้ลมกลัดดอกด้วยแล
ยาแก้ไอสารใหญ่	แก้ไอสารใหญ่กลัดกลุ่มคั้ง นอนไม่หลับแก้ไข้ไม่ฟัง ๗ วันตาย	เอาจันทร์ทั้ง ๒ กรุงเขมา ใบกระพังโหม สมอไทยสิ่งละ ๑ บาท	ต้มกินแก้ไอสาร
ยาครอบกษัยทั้ง ๑๖ จำพวก - พิษจำพวก ๑ ลมเป็นก้อนในท้องแลพรรตีกแลท้องมาน มานกษัย เจ็ดจำพวก สะอึกห้าจำพวก ชี เร็ว น หิต สันนิบาต ๗ จำพวก	ครอบกษัย ๗	เอาแก่นสน ๑ รากคัตเค้า ๑ รากขี้เหล็ก ๑ รากแสมสาร ๑ ผิวมะกรูด ๑ มะงั่ว ๑ มะนาว ๑ มะคังทั้ง ๒ เอาทั้งรากทั้งใบ ลูกพิลังกาสา ๑ จำปา ๑ กระดังงา ๑ เอาทั้งรากทั้งใบ ๑ หมูสีเครือ ๑ เจตมูล ๑ หญ้าไซ ๑ เอื้องเพชรมา ๒ สะค้าน ๑ รากมะตูกทั้ง ๒ บอระเพ็ด ๑ รากข้าวสาร ๑ รากสหัสคุณเทศ ๑ รากถั่วแปบผี ๑ รากตาเสือ ๑ รากคันทรง ๑ รากมะเกลือ ๑ รากมะรุม ๑ ทองกลาง ๑ กุ่ม ๑ กระทือ ๑ ไพล ๑ กระชาย ๑ พริก ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑	ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค ตำเป็นผงเอาน้ำผึ้งเคล้าไว้เจ็ดวันกินเข้าเย็น
	แก้กษัย ๑๖	เอาผักเป็ดกระบุง ๑ ชิงชั่ง ๑ กระเทียมจุก ๑ น้ำผึ้ง ๓ ทะนานเคี้ยวให้เป็นยางมะตุมเอาพริกทะนาน ๑ ลูกสะบ้าเผา ๓ ลูก การบูร ๑ ตำลึง	ปรุงลงถ้วยให้ปั้นได้
ยาเจริญอาหาร	เจริญอาหาร	โคกกระออม ๙ ต้น ขมิ้นอ้อย ๕ ชิ้น เปลือกเพกา ๕ ชิ้น เปลือกมะเตีอ ๕ ชิ้น บอระเพ็ด ๕ ชิ้น	ต้มกิน

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
ยาตานาก		เอาสารยวก ๑ ซึ้ง น้ำมะนาวเป็นน้ำต้ม น้ำมูตร รำหัดต้ม ๑๕ วัน แห้งแล้วเอาดินพอกหม้อให้ดี แล้วสุมวัน ๑ คืน ๑ ทองแดง ๑ บาท ยา ๑ เฟื้อง ชักดีแล	เอาปลาทุเค็มใส่หม้อเอาธาตุใส่เป็นชั้น กันฝังน้ำคร่ำไว้ ๓ เดือนดีแล ข้าวบาท ต่อบาท
ยาต้ม	แก้เสมหะ เป็นเม็ดตามลำไส้ มันให้ออ ผอมแห้ง กินอาหารไม่ได้	เอาประจำไก่ทั้ง ๕ ส้มป่อยทั้ง ๕ ใบมะกา ๑๐ บาท ดีปลี ๑ สมอทั้ง ๓ เจตมูล ๑ สะค้าน ๑ ชะพลู ๑ ชิง ๑ หัวหอม ๑ กระจีต ๑ ข้าว เย็นทั้ง ๒ เอาสิ่งละบาท น้ำประสานทอง ๑ บาท ๒ สลึง รากดั่งชาย ๑ รากพุงดอ ๑ ราก ตานม่อน ๑ รากตาลโตนด ๑ รากแก้มปลา หมอ ๑ เถาคัน ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาดำ ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๕ ฝักเอา น้ำครึ่ง ๑ เหล้าครึ่ง ๑	ต้มกินเข้าเย็นหายโรคทั้งปวง
ยาบำรุงธาตุ	บำรุงธาตุ	เอาเบญจกุลสิ่งละ ๑ บาท เปลือกมะตูม ๑ ราก ขั้ตมอน ๑ ลูกผักชี ๑ หัว แห้วหมู ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท	ต้มกินเถิด เป็นยาบำรุงธาตุ
ยาบำรุงโลหิต	บำรุงโลหิต	เอาเบญจกุลเอาสิ่งละ ๑ บาท ลูกจันทร์ ๑ ดอก จันทร์ ๑ กระจาน ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ โกฐทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ จันทน์ ทั้ง ๒ สน ๑ สักขี ๑ เปล้าทั้ง ๒ แก่นแสมทั้ง ๒ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ขมิ้นเครือ ๑ บาท ครั้ง ๑ บาท ผ่าง ๑ บาท ดอกคำไทย	เอายาบำรุงโลหิตต้มกินเหล่า

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
		๑ บาท เถามวก ๑ บาท กำลิ่งวัวเถลิง ๑ บาท ดอกพิกุล ๑ บาท บุนนาค ๑ บาท สารภี ๑ บาท บัวหลวง ๑ บาท	
ยาประจุกษัยทั้งปวง	แก้เสียดแทงในอก	เอาลูกมะตูมอ่อน ๒ สลึง บอระเพ็ด ๒ สลึง ลูกพิลังกาสา ๒ สลึง รากไคร้เครือ ๑ บาท ๒ สลึง หัวหมู ๒ สลึง เปลือกมะหาด ๒ สลึง เจตมูลเพลิง ๒ สลึง สะค้าน ๒ สลึง กรุงเขม่า ๓ สลึง พริกไทย ๒ สลึง ลูกสลอด ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึง	ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งเท่าลูกพุทรา
ยาปลุกฤทธิ์	ปลุกฤทธิ์	ใบพริกไทย ๑ ใบสะค้าน ๑ ชี้กาแดง ๑ ผักเป็ดแดง ๑ เกลือสะตุ ๑ น้ำมะนาวเป็นกระสาย ใบกะเพรา ๑ ใบกามพฤกษ์ ๑ ใบราชพฤกษ์ ๑ ใบสันพร้าวหอม ๑ ทองพันชั่ง ๑ ดอกประดู่ ๑	ยา ๖ สิ่งนี้บดห่อปรอท เอาน้ำมะพร้าว นานาเิกเป็นน้ำต้ม ๓ วัน พรอทมีฤทธิ์แล
วิรุณนาพี	แก้จำเพาะเลือดร้ายหญิงทั้งปวงให้ดีขึ้น ให้จุกเสียด ให้ขัดหนักขัดเบา ให้รากในหอกระดูไม่สะดวก เจ็บท้องเป็นกำลิ่ง	เอาเปลือกกุ่มบก ไพล รำพัน รากอังกาบ สมอไทย สมอเทศ รากพันงูแดง รากละหุ่งแดง ลูกผักชี กระวาน ข่า ขมิ้นอ้อย ตะไคร้ ลูกชะพลู ขิง รากเจตมูลเพลิง ลูกราชพฤกษ์ ผักโหมหิน สะค้าน ดีปลี เปลือกโลดทะนง โกงฐ หัวบัว โกงฐเขม่า โกงฐพุงปลา สมุนไพรอาสีงละ ๑ ตำลึง เครื่องเทศเอา ๒ สลึง	ตำเป็นผงละลายน้ำข่า น้ำผึ้ง เหล้าก็ได้ <u>กินแก้สารพัด</u> เลือดลมหนัก หญิงทั้งปวงดีนักได้ทำใช้แล้ว

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
หนุมานจงถน	แก้ลงติสาร	เอาลูกเบญจกานี ๑ ลูกกล้วยตีบ ๑ ใบกระพัง โหม ๑ ใบทับทิม ๑ ใบเทียน ๑ ลูกทับทิม ๑ ใบแสด ๑ รากกรต ๑ ชั้นย่อย ๑ ดินกิน ๑ กระเทียมสุกเอาเสมอภาค	บดเป็นแท่งไว้ละลายน้ำมะเดื่อกิน
หัสคุดที่จอน	แก้เลือดตีขึ้นให้สะอึก ให้จุกเสียด สารพันแก้ได้	เอามหาหิงค์ ๑ ว่านน้ำ ๑ การบูร ๑ ข่า ๑ ผัก โหมหิน ๑ โกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ยาทั้งนี้เอา เสมอภาค เอากุ่มสองส่วน รากจิงจ้อ ๓ ส่วน เจตมูลเพลิง ๙ ส่วน รากทองแตก ๙ ส่วน	ทำผงละลายน้ำผึ้ง น้ำส้มซ่า น้ำอ้อยแดง กินแก้สารพันเลือดลม
สมุทรรเคลื่อน	แก้ร้อน แก้ไข้ แก้สารพัดตานซาง แก้สารพัดพิษ กาศ แก้ไข้ทุกอัน	อัน เอาน้ำดับไฟ ใบเพกา ใบบอระเพ็ด ใบชาลี ใบตำลึงทั้ง ๒ ใบชบาทั้ง ๒ ใบกะร่อน หาง ตะขี้ ใบน้ำเต้าเพชรสังฆาต ใบกระเทียม ยอด ใบ หิงหาย ผักบุงชัน ใบมะระ ใบชุมเห็ดไทย ขมิ้น อ้อย ขี้วัว ขึ้นกพิราบคั่วให้ไหม้ ดินประสิทวาร เอาเสมอภาค	ตำให้แหลก เอาเปลือกมะพร้าว พริก เผาให้ไหม้ ตำละเอียดแล้วใส่ในยานั้น บดเป็นแท่งไว้ละลายน้ำข้าวขาวทั้งกิน ทั้งชโลม แก้ร้อนแทรกดินประสิทวาร กินแก้ สะอึกละลายน้ำผักเค็ด กินแก้ตัวร้อน กินกับน้ำใบประคำไก่ แก้กาฬ ละลาย น้ำปูนใส
สังขวิชัย	แก้สารพัดลมเลือด ริดสีดวง หิด ไอ	เอารากพันงูแดง ๑ ตำลึง หัวหมู ๑ ตำลึง บอระเพ็ด ๑ ตำลึง ไพล ๒ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ บาท รากจิงจ้อ ๓ บาท รากปีบ ๑ บาท ผิว มะกรูด ๑ บาท เอื้องเพชรมา ๒ บาท กุ่มทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๒ บาท ไฟเดือนห้า ๒ บาท สมุลแว้ง ๒ บาท กรุงเขมา ๒ บาท โกรฐทั้ง ๕ เอาสิ่งละ บาท เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ บาท ชะเอมทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๑ บาท รากคนตี ๑ บาท เจตพังคี	ทำเป็นผงละลายน้ำส้มซ่า ถ้าเป็นไข้ กษัยมาน เป็นท้องรุ่งพุงมาน มานน้ำ เป็นปางละลายน้ำไฟลกิน เป็นไข้เพื่อ เลือดระดูขัด ริดสีดวง คอแห้ง ปาก เปื่อย ละลายน้ำมะกรูดกิน ถ้าเป็นลม ปัจจุบัน ละลายน้ำกระเทียมกิน ถ้าเป็น ริดสีดวงทวารทั้ง ๙ ละลายน้ำผึ้งกิน ถ้า เป็นลมเปลี่ยนตัวละลายน้ำส้มซ่ากิน

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
		๑ บาท รากหนาด ๑ บาท พริกหอม ๑ ตำลึง รากพุงดอ ๑ ตำลึง รากชะพลู ๑ ตำลึง รากส้มกุ้งกอ ๑ บาท การบูร ๑ ตำลึง ๑ บาท กระวานบาท ๑ กานพลู ๑ บาท ลูกกะลาย ๑ บาท รากมะรุม ๑ บาท รากมะแว้งเครือ ๒ บาท รากมะเขือขึ้น ๒ บาท ลูกจันทร์ ๒ บาท ดอกจันทร์ ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง แก่นแสมทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท สะค้าน ๑ ตำลึง สนเทศ ๑ ตำลึง ๒ บาท ขิงยาโยงไฟ สิ่งละ ๑ ตำลึง สั่งข้เผา ๑ ตำลึง ๒ บาท	
	ใช้ชัษย์มาน เป็นท้องรุ่งพุ่งมาน มานน้ำเป็นป่าง		
สุรรมฤทธิ	แก้ลมจุกเสียดเลือดตีขึ้น คลอดลูกรกมื่ออกก็ดี	เอาน้ำประสานทอง เกลือสินเธาว์ ลูกผักชีล้อม ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ ลูกจิงจ้อใหญ่ โกรฐสอ สมอเทศ ขิง อย่างนี้เอาสิ่งละ ๑ เพื่ออง ลูกสะพ้อกษัณมะนาวมกไฟให้สุกเอา ๑ บาท	ตำผงไว้กินตามธาตุหนักเบา ๑ เพื่ออง มักกินแก้ ๑ สลึง กินยานี้ก็หายแล ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่ง
	สตรีตกเลือดทวารหนักเบาถึงระดูไม่สะดวก	เอาขมิ้นอ้อย ลูกชีล้อม การบูร เอาเสมอภาค	บดละลายน้ำมูตรวัวดำ กินหยุดแล
สุวรรณสังหาร	ขับเลือดเน่าเลือดร้ายทั้งปวง	เอาเปลือกมะขาม เปลือกพิทูล เปลือกมะยมตัวผู้ เปลือกสะทอน เปลือกตาเสือ เปลือกมะกอก เปลือกมะขาง เปลือกเงาะเอาเท่ากัน	แช่เหล้าก็ได้ ทำผงก็ได้ ต้มกินก็ได้ จำเพาะเลือดตีขึ้น หึงทั้งปวงออกลูกใหม่ ๆ
	ออกลูกเลือดตีขึ้นสลบไป	เอาหางไหลแดง รากลำโพงแดง	ฝนกับเหล้า ถึงปากไม่ออกคางแข็งขัดปากกรอกข้าวไปพื้น
	เลือดตกทวารทั้ง ๙	เอาใบพลอง พริกไทย สมอรองแรงเท่ากันน้ำมะนาวเป็นกระสาย	บดเป็นลูกก้อนกินหยุด

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
	ออกลูกเลือดตกหนัก คลอตุลกปวดโลหิต	เอาขมิ้นอ้อย ว่านน้ำ ฝักส้มป่อย เอาพริก ขิง ดีปลี รากชะพลู ดอกบุนนาค ดอก ลำตวน กฤษณา กะลำพัก ขอนดอก สมุลแว้ง โกฐเชียง เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ สลึง เจตมูลเพลิง โกฐกำนพร้าว ๑ สลึง โกฐพุงปลา ๑ สลึง กุ่มทั้ง ๒ ๑ สลึง การบูร ๑ เพ็อง	บดละลายน้ำมะนาวกิน ละลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน น้ำส้มชาก็ได้กิน เถิด ทั้งปลุกเลือดขับเลือดคั่ง
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้เลือดแห้งสตรี	เอาสังข์เผาเกลือ สารส้ม ดินประสิว ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ เทียนดำ เทียนขาว ขิง กระจาย ยา นี้เอาสิ่งละ ๑ สลึง ขมิ้นอ้อย ๒ บาท ไพล ๒ สลึง หัวหอม ๒ สลึง	บดทำแท่งไว้ละลายส้มชากินแก้เลือด ร้ายไม่ให้ตื้นขึ้นได้ดี
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้ไข้ ตมบุตร ตกเลือด	รากคนทา ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากวัลย์นาง ๑ ราก ไคร้หน้า ๑ ดอกบุนนาค ๑ เกสรบัว ๑ ขมิ้นอ้อย ๗ แว่น บอระเพ็ด ๗ แว่น สมอไทย ๗ ลูก กระดอมเหลี่ยม ๗ ลูก เปลือกเพกา ๑ จันท์ ทั้ง ๒	ต้มกิน
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้ไอ ริดสีดวงแห้ง ผอมเหลือง	สลัดไต่ ๑ บอระเพ็ด ๑ ผิวมะกรูด ๑ เกลือ ๑	ยาดองน้ำส้มสายชู เป็นน้ำดอง
(ไม่มีชื่อยาบอก)	องคสูตร มันให้เจ็บอกเจ็บขาทั้งสองข้าง มัน เมื่อยขึ้นมาตามสันหลัง รวมนมให้สะบัดร้อน สะท้านหนาว มักให้ลิ่งหด เมื่อเบามันให้สแป ทวาร มูตรมันเป็นเลือดออกมา เพราะโรคอันนี้ มาบังเกิด เพราะลมแลเลือดนั้นเกิด เป็นต้น	เอาสังกรณี ๑ รากเท้ายายม่อม ๑ รากมะดูก ๑	บดละลายน้ำผึ้งกินเท่าเม็ดมะกล่ำ แก้ ลม มือตายตีนตาย แก้ลมบวมทั้งตัวก็ดี มานเลือดก็ดี มานน้ำก็ดี มานหินก็ดี ก็ หายแล แก้เลือดตกมูตรนั้น ท่านตีค่าไว้ แสนตำลึงทองหนึ่ง
(ไม่มีชื่อยาบอก)	กษัยลมเกิด น้ำเหลืองแลลมอันล้นขึ้นล้นลง แล้วมันให้แตกอกขึ้นไปตั้งจะขาดใจตาย	เอาหอยโข่ง ๑ หอยขม ๑ หอยกาบ ๑ ตรี กระตุก ๑ รากผักไหมหิน ๑ ลูกสวาดเผา ๑	บดละลายแทรกหัวน้ำมันอย่างกิน

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้ระดูปฐวี	เอารากเข็มแดง ๑ รากมะงั่ว ๑ รากมะนาว ๑ เมล็ดในมะนาว ๑ ลูกกระวาน ๑ พริกหอม ๑ เอาเสมอภาค	ดองเหล้ากินเมื่อปฐวี
	แก้ระดูเตโชธาตุ	๑ เอากะเช้าทั้ง ๒ มะดุกทั้ง ๒ ยาข้าวเย็นทั้ง ๒ สิ่งละ ๑	ตำลึง ดองเหล้าไว้สามวันเมื่อจะกินเอา พริก ๗ ชิง ๗ กระทบ ๗ ประงลงกินแก้ เตโชธาตุ
	แก้ระดูวาโย	เอา รากสีหวด ๑ ตับเต่าใหญ่ ๑ เบจมาศเอาทั้ง ๕	ต้มกินแก้วาโย
	แก้ระดูอาโปธาตุ	เอารากคา ๑ ตำลึง หัวหญ้าชันกาด ๑ ตำลึง แห้วหมู ๑ ตำลึง ใบพลวง ๑ ตำลึง กำลั้งวัวเถลิง ๑ ตำลึง สารส้ม ๒ บาท น้ำประสานทอง ๒ สลึง ผักเป็ยใหญ่กำมือ ๑	ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้อาโปกินหายมามาก แล้ว ตีค่าไว้ซึ่งทองหนึ่งแล
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้ดีรั่ว นอนสะดุ้งวาทอยู่ก็ตี เป็นไข้บิด สันนิบาตก็ตี กุมพันตะศานี้ก็ตี พุทนต์ศาทาบทก็ตี โลหิตตะสันนิบาตก็ตี ทั้ง ๔ จำพวก แก้ดีรั่วตี กระตุก	เอาจันทรคันนา สังข์ ตรีผลา ลูกชะพลู ราก มะอึก ลูกกระดอม ลูกขี้กาแดง บอระเพ็ดเอา สิ่งละ ๑ ตำลึง	ต้มก็ได้ ตำผงก็ได้
(ไม่มีชื่อยาบอก)	แก้ลงอติสาร	เอาลูกเบญจानी เนระพูสีทั้ง ๒ ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง เอาสิ่งละ ๒ บาท จันทรทั้ง ๒ ลูก จันทร ดอกจันทร เอาสิ่งละ ๒ สลึง ลูกตะบูน ๑๒ บาท ลูกสะแก ๑ บาท เปลือกลูกทับทิม ๑ บาท เปลือกเม็ดมะขาม ๑ บาท ยางตะเคียน ๑ บาท สีเสียดทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๒ บาท ครั่งมด ตุ้มกาทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ บาท พญามือเหล็ก ๒	เป็นกระสายบดทำแห้งไว้ ละลายน้ำ เปลือกมะพร้าวอ่อน น้ำมะเดื่อ กินก็ได้ แทรกน้ำปูนใสกินแก้ลงอติสาร ท่านตี ค่าไว้ ๑๐๐๐๐๐ ตำลึง

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
		บาท หอมกลาย ๒ บาท เปลือกมะเกลือ ๓ สลึง ฟีน ๑ เฟื้อง ชัณศกร ๑ สลึง ดินกิน ๑ บาท ๒ สลึง ดิงเห่า ดิงเหลื่อม	
(ไม่มีชื่อยาบอก)	<p>กระสายกล่อนี้ มีทำประการคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จะว่าบรรยายออกไปคือ กระสายดินมันเกิดเพื่อ ปฐวีธาตุ คือ เส้นกล่อนั้นตั้งเป็นก้อนอยู่ หัวหน่าวซ้ายขวาก็ดี มันก็เคลื่อนลงเอาอณตะ ให้พอกำเริบขึ้น หยิบต้องไม่ได้ถูกผ่านุงเข้าก็เจ็บ เสียวะตอกหัวใจ เมื่อใส่ยาขอบมันก็ชักหด ขึ้นมาเป็นก้อนเป็นเถา ตามหัวหน่าวจุดเสียดขึ้น ตามสีข้างขึ้นถึงยอดอก ให้ปวดให้ขบในอก อัน ว่าเส้นนั้นก็เป็นก้อนเป็นหน่วยเข้า เมื่อได้ก็ให้ โทษ เมื่อนั้นมี ๑๑ ประการมันทำให้เจ็บเสียด แทงเป็นพรรคักให้เป็นก้อนเป็นเถาอยู่ในท้องให้ เจ็บทั่วสารพังกาย ให้เจ็บแหว ตีนมือตาย ให้ เมื่อยขบขัดหัวหน่าว ขัดสะโพกให้ท้องขึ้นตึงๆ เจ็บลงไปตามราวนม แลราวคาง แลทวารเบา เจ็บศีรษะ วิงเวียนหน้าตา ให้ตาฟาง หูตึง ขัด สีข้าง ขัดในอก ท้องขึ้น ท้องพอง กินอาหาร ไม่ได้มีรส โรคดังนี้เกิดเพื่อเสมหะแห่งอยู่ในไส้ มักเป็นพรรคัก เมื่อจะเป็นนั้นให้มิงเนื้อตัวให้ ถอยอาหาร ให้สะบัดร้อนสะท้านหนาว อยาก เปรี๊ยหวานเป็นดั่งนี้ บุรุษสตรีก็เหมือนกัน อัน</p>	เอาสะค้าน ๑ ผักแพวแดง ๑ ดอกตึง ๑ ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ โกฐสอ ๑ โกฐพุงปลา ๑ โกฐ จุฬารำพา ๑ กัญชา ๑ อุตพิศ ๑ ชะเอมเทศ ๑ ดีปลี ๑ แก่นแสมทะเล ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันเอาพริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน ๑ สลึง กินนี้เจ็ดวัน แล้ว กินยาเผ่าเสียทีหนึ่งแล้วจึงทายากินต่อไป เอาลูกจันทน์ ๑ ดีปลี ๑ กระวาน ๑ สมุลแว้ง ๑ หัวบุก ๑ หัวกลอย ๑ หัวอุตพิศ ๑ กระดาดทั้ง ๒ รากเจตมูล ๑ ชิงแห้ง ๑ กระเทียม ๑ เทียน ตำ ๑ ผักแพวแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท พริกไทย ๕ ตำลึง การบูร ๒ ตำลึง	ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งร้อน น้ำส้มสายชู ก็ได้กิน

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
	<p>ว่ากษัยกร่อนจำพวกนี้เกิดเพื่อเส้นแลอุจจาระผูก เป็นพรรคึกอยู่ในปฐวีธาตุ</p> <p>กษัยน้ำมันเถิด เพื่อกล่อนน้ำ คือ โลหิต ๑ น้ำเหลือง ๑ เสลด ๑ ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นแต่ประการหนึ่งก็ดี เป็นทั้งสามประการก็ดี ชื่อว่า กษัยเลือด ถ้าผู้หญิงเกิดได้สะตือ ๓ นิ้วเต็มเท่าไข่เป็ด ถ้าผู้ชายเกิดเหนือลง ๓ นิ้ว มันให้ปวดขบถึงยอดอก เจ็บปวดขบตั้งใจจะขาดตาย ดุจเป็นฝีมะเร็งทรงและฝีปลวกก็เหมือนกัน</p>	<p>เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ ตำลึง แก่นแสมทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท รากส้มกุ่ม ๓ บาท สหสคุณเทศ ๒ บาท ปูนขาว ๑ บาท พริกลอน ๑ บาท ขิงแห้ง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท ผิวมะกรูด ๑ บาท มดยอม ๑ ตำลึง รากเจตมูล ๑ ตำลึง รากผักเป็ดแดง ๒ บาท รากพินงูแดง ๒ บาท ดองด้วยเหล้าสามทะนาน ให้กินถ้วยชา ๑ กินไปเจ็ดวันแล้วหายารุกิน ถ้าผู้หญิงทานว่าโลหิตเข้าฝักแล เลือดแห้งในอกมักกลายเป็นฝีในอกหัวคว่ำ ลางที่กลายเป็นมานเลือดมันทำต่าง ๆ ลางที่กลายเป็นมุตกิด มุตคาค สันทคาค เป็นต้น เพราะเป็นกษัยเลือดเกิดด้วยกล่อนน้ำ คือ โลหิต ถ้าจะแก้เอาหญ้าไซทะนาน ๑ น้ำวันเปรียงทะนาน ๑ น้ำลูกบวบขมทะนาน ๑ เท่า เปลือกลูกสำโรง ๒ สลึง เถางวงตาล ๒ สลึง ผักโหมหนาม ๒ สลึง เปลือกหอยขม หอยแครง หอยจับแฉ่งเผาสิ่งละ ๒ สลึง ลูกมะกล่ำขาว ตำ สิ่งละ ๒ สลึง รากทองแตก ๒ สลึง หางไหลแดง ๒ สลึง ลูกจิงจ้อยน้อย ๒ สลึง แก่นแสมทะเล ๒ สลึง เปล้าน้อย ๒ สลึง ยาตำ ๖ สลึง ยางสลัดไต่ ๒ สลึง ยางตามะตูม ๒ สลึง</p>	<p>ยาทั้งนี้กวณด้วยน้ำผึ้งแต่พอปั้นได้กิน ๑ โป้ ธาตุหนักกิน ๒ โป้ ลงจนเสลดเว้นไป ๑๐ วัน กินที่ ๑ แล้วให้กินยาเดิมไป</p>

ชื่อยา	ลักษณะอาการ/ลักษณะโรค	วัตถุดิบที่ใช้รักษา	วิธีการรักษา
	<p>กษัยเพ็ลิ่งนั้นเกิดกล่อนด้วยธาตุไฟกล่อนกพัดไม่ตลอดก็วิปริตแปรปรวนไปต่าง ๆ ลางที่มันตั้งขึ้นในท้องไอกมันก็ให้จุกเสียดตั้งจะขาดใจตายให้ร้อนดั่งไฟ ให้เหงื่อไหลทุกเส้นขน</p>	<p>เอายาข้าวเย็น ๑ บาท ตรีกระตุกสิ่ง ๒ สลิ่ง สารส้ม ๑ บาท โศกกระสุนเต็มกำมือตัดหัวตัดท้าย</p>	<p>ต้ม ๓ เอา ๑ เสกด้วยสัพพาสีกิน อย่านำให้ผู้อื่นกินร่วม แก้กูก แก้ก้อนนอก</p>
	<p>กษัยกล่อนไฟ มันให้ร้อนท้อง ร้อนหลัง</p>	<p>เอาแก่นแสมทะเล ๑ บาท ดีปลี ๒ บาท ขิง ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ บาท พริกไทย ๑ บาท ตำเป็นผงละลายน้ำฝั้งกิน แก้กษัยกล่อนไฟกินไป ๗ วันแล้วกินยาประจุเสียแล้ว จึงแต่งยานี้ต่อไป เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ ตำลิ่ง รากส้มกุ่ม ทั้งสองสิ่งละ ๑๒ บาท รากโคกกระออม ๕ บาท รากชะพลู ๑๐ บาท ผักเสี้ยนผี ๓ บาท รากทองแตก ๕ ตำลิ่ง รากทรงบาดาล ๓ บาท แก่นแสมทะเล ๕ ตำลิ่ง ๒ บาท แก่นมะเกลือ ๕ ตำลิ่ง ๒ บาท รากเจตมูล ๒ ตำลิ่ง ๒ บาท รากผักเสี้ยน ๑๐ ตำลิ่ง แก่นมะหาด ๗ ตำลิ่ง ๒ บาท กระเทียม ๑ ตำลิ่ง ๒ บาท แก่นแสมสาร ๔ ตำลิ่ง ๒ บาท สักชี ๑ ตำลิ่ง ๑ บาท</p>	<p>ตำเป็นผงละลายน้ำฝั้งกิน แก้กษัยกล่อนไฟกินไป ๗ วัน</p>

วิเคราะห์ตำรายาคัมภีร์อติสาร ในเรื่องคุณค่าด้านเนื้อหาของการทำเหล็ก

ตำรายาคัมภีร์อติสาร มีการอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการทำยา และวิธีการทำเหล็ก ซึ่งจะอธิบายลักษณะของโรคต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด พร้อมทั้งบอกวัตถุดิบในการรักษาโรคเหล่านั้น ให้เข้าใจอย่างชัดเจน ดังนี้

ชื่อ	วัตถุดิบที่ใช้	วิธีการทำ
แก้เหล็กให้เป็นเงิน	เอาปรอท ๑ บาท ดิงเกลือ ๑ บาท ชีตืดตุ๋ ๑ บาท น้ำประสานทอง ๑ บาท เกลือ ๑ บาท ดินประสิวิ ๑ บาท น้ำมันปลาสร้อย ๑ บาท น้ำมันาว ๑	กวนตากแดดไว้สามวัน ทอดเหล็กเป็นเงิน
เงิน	เอาตะกั่วเกรียบมาแผ่ให้หลายอัน เอายางสลัดไคทาจนทุกอัน ทาตากแดดแห้งทาจนถ้วนสามวัน ยาไปไหนจงลำดับลงเอายาโรยทุกชั้น ยาโรยเอาหญ้าพันแดง ๑ ดอกฝักข้าว ๑ ปูนขาว ๑ ปรอท ๑	ยาทั้งเอาสิ่งละบาทใส่หม้อแล้วเอาไว้ในเวจชี ชีเต็มแล้วเอาออกมา เอาฟืนสุ่มให้ละลายเป็นเงิน
ชาด	เอาปรอท ๑ ชั่ง พรรณถัน ๑ บาท ผักแพวแดง ๑๐ บาท งวงตาล ๑๐ บาท ผักโหมหัด ๑๐ บาท ผักโหมหิน ๑๐ บาท หญ้าพันงูแดง ๑๐ บาท กล้วยติบ ๑๐ บาท	ต้มเป็นผงใส่ถ้วยอันหนา ตั้งขึ้นบนไฟกวนให้สบกกันแล้ว เอาสันพร้าวตีให้เหล็กใสใน ถึงบิตมิดถือดินเพชรจรงหน้าตากแดด จงแล้ว เอาหม้อแดง (ต้นหมากหม้อ) ลูก ๑ อันจรงอนั้นถือดินเพชรหนาแม่มี ๑ เอาทรายใส่สีกน้อยแล้วเอาฝั้งนั้น ตั้งเหนือทรายนั้น เอาทรายใส่ลงให้เต็มให้หน้าขึ้นมาสองนิ้ว จึงเอามา ลูกหนึ่งบิตลง เอาขันหม้อแกงแกะเท่าปลายเหล็กใน ขุดทำเต้าให้กลม เอาดินเพชรเป็นก้อนแล้วไต่เต้านั้นใส่หม้อแกงลงเพียงปากดูไฟยังรุ่งแล ให้เอาผ้าขัดกันหม้อแกงนั้นพัน ๑ ให้คอดูหัวเปลวเพลิง เพลิงขึ้นแล้วเยยมน แล้วเยยเขี้ยว แล้วเยยขาว
ทองแดงเป็นเงิน	เอาเหล็ก ๑ ปรอท ๑	เอาเหล็ก ๑ ปรอท ๑ ให้กันกันแล้วเป็นอันเดียวกัน ต้มน้ำมันงาสามวัน ต้มด้วยน้ำมันมะพร้าวสามวัน แล้วจึงหล่อเป็นแท่งไว้เอาไปทอดทองแดงเป็นเงิน

ชื่อ	วัตถุดิบที่ใช้	วิธีการทำ
ทองเนื้อแปดน้ำชาตรี	เอาติงูเหลือม ๑ ดินกยุง ๑ ดี่ตุ้ดตุ้ ๑ ชี้ไก่ดำ ๑	บดด้วยน้ำข้าวแล้วแผ่ทองแดงให้บางเป็นเรียงบินแล้วทายาตากแดดหรือกว่าจะสิ้นยาแล้วเอาเข้าชลุบสุ่มให้ละลาย แล้วจึงหล่อเข้าผายเหน้า
ทองเนื้อหก	เอาชาด ๑ บาท หรดาล ๑ บาท เขม่าเหล็ก ๑ บาท ยาสามสิ่งนี้ กวนให้สบกกัน แล้วเอาชิน ๑ บาท	หลอมขึ้นแล้วเอายาทั้งนี้ช้กเอาไว้ จึงเอาชิน ๑ สลิ่ง เอามาช้กทองแดงกา ๑ ตำลึง ๑ บาท ไล่ไปให้คงแต่ ๑ บาท
ทองเนื้อสิบน้ำ	เอาปรอท ๑ บาท หรดาล ๒ สลิ่ง ดินถนำ ๒ สลิ่ง ครั่ง ๒ สลิ่ง ชี้ตุ้กตุ้ ๒ สลิ่ง นิลครั้งลาย ๑ บาท ทองแดงเลียงหมดโทษ ๑ บาท น้ำมันหมู ๓ ที ทอดเงิน ๑ บาท เอาดอกเบญจมาศ ๑ ดอกราชพฤกษ์ ๑ ดอกทับทิม ๑ ตุ้กตา ๑ น้ำประสานทอง ๑	เอาปรอท ๑ บาท หรดาล ๒ สลิ่ง ดินถนำ ๒ สลิ่ง ครั่ง ๒ สลิ่ง ชี้ตุ้กตุ้ ๒ สลิ่ง นิลครั้งลาย ๑ บาท ยาทั้งนี้กวนด้วยน้ำมะนาว แล้วจึงเอาทองแดงเลียงหมดโทษ ๑ บาท แผ่ให้บางแล้ว จึงเอายาทั้งนั้นพอกใส่เข้าชลุบ ปิดจงหมันตากให้แห้งแล้ว สุ่มไฟเกลบย่นรุ่ง แล้วยกออกไว้ให้เย็น ตีออกหล่อน้ำมันหมู ๓ ทีจึงเอาหนัก ๑ เฟือง ทอดเงิน ๑ บาท จึงเรียงด้วยยานี้ เอาดอกเบญจมาศ ๑ ดอกราชพฤกษ์ ๑ ดอกทับทิม ๑ ตุ้กตา ๑ น้ำประสานทอง ๑ บดเป็นผงทอดให้คงแต่เงิน ๑ บาท
ทองเปราะ	เอาทองเปราะ ๑ บาท ปรอท ๑ บาท บดให้กินกันแล้ว จะเอาสุพรรณถัน ๒ สลิ่ง กำมะถันแดง ๒ สลิ่ง สารส้ม ๑ สลิ่ง ชาด ๒ สลิ่ง หรดาลขลิบทอง ๒ สลิ่ง จุนศรี ๒ สลิ่ง	เอาทองเปราะ ๑ บาท ปรอท ๑ บาท บดให้กินกันแล้ว จะเอาสุพรรณถัน ๒ สลิ่ง กำมะถันแดง ๒ สลิ่ง สารส้ม ๑ สลิ่ง ชาด ๒ สลิ่ง หรดาลขลิบทอง ๒ สลิ่ง จุนศรี ๒ สลิ่ง ยาทั้งนี้บดให้ละเอียดละลายด้วยน้ำมะนาวตากแดดแต่พอหับ ท่านจึงเอาเข้าห่อพอกปรอทนั้นแล้วจึงเอาหนึ่งห่อสามชั้นเอาด้ายคาดให้หมันเอาดินพอกข้างนอกสามชั้น ยาให้แน่นหนักแล้วสุ่มไฟเกลบ
ทองหกน้ำ	เอาสังกะสี ปรอท น้ำมันมะนาว	เอาสังกะสีมาหลอมกวนให้เป็นผง แล้วเอาปรอทเอาเท่ากันกวนด้วยน้ำมันมะนาวเอาเข้าเข้าชลุบสุ่มไฟด้วยทรายวัน ๑ เอามาช้กทองแดง ๑ บาท ไล่เอาแต่ ๒ สลิ่ง ช้กหนึ่งเบาไว้เป็นทองหกน้ำ

ชื่อ	วัตถุดิบที่ใช้	วิธีการทำ
		สามวัน แล้วจึงเอาปรอทบาท ๑ ทองเปลวบาท ๑ กับปรอทที่ สุ่มนั้นเข้าด้วยกันปั้นให้กลม แล้วจึงเอายาหนหลังมาห่อก้อน ปรอททำเหมือนเก่าแล้ว ครั้นทำดังนี้ถ้วนสามหนแล้วเอาเถิดฯ จึงเอา ๒ ไพ ทอดเงิน ๑ บาท เป็นทองแล้วจึงชั่งเอาทองอีก ๒ ไพ ทอดทองแดง ๑ บาท
นากสีจำปา	เอาทองแดงกา ๒ บาท เอาอิฐกับเกลือซึกให้คงแต่ ๑ บาท จึง ใส่เงิน ๑ เฟื้อง	คุมกันหลอมเข้าน้ำเย็นกว่าจะได้ แล้วจึงทองเข้ากันเป็นทองสี จำปาแล ถ้าประสานไม่ติดเอาประสานสักสามทีประสานดีแล
น้ำมันทองอยู่	เอาน้ำมันยาง ๑ น้ำรง ๑ สน ๑ สารส้ม ๑ น้ำกา ๑ กระเทียม ๑ พุงปลาม้า ๑ พริกไทย ๑ ผิวมะกรูด ๑ น้ำมันยาทั้งนี้เอา เท่ากันตามแต่จะได้ใส่ลงเถิด ฯ ถ้าจะหุงน้ำมันทองอยู่ น้ำมัน ๑ สน ๑ กระเทียม ๑ พุงปลาม้า ๑ รง ๑ น้ำมัน ๑ น้ำมัน ละหุ่ง ๑	เอาทาผิวไม้ไผ่ดู ถ้าไม่ยังไม่เลื่อมให้เคียวกว่าจะเลื่อม ถ้าเลื่อม แล้วเอาเถิด
ปรอท	เอาลูกกำโปง ดอกซ้อน ผ้าขาว ๑ ห่อ ปรอท ๑ บาท ศีรษะ ๒ สลึง น้ำผึ้ง ตะกั่วบริสุทธิ์	เอาลูกกำโปง ดอกซ้อน มาขวกจุกออกแล้ว แคะเมล็ดดอกเสี้ย จหมดแล้ว เอาผ้าขาว ๑ ห่อ ต้มด้วยไม้ลูกกำโปงแดงก็ดีขาวก็ ดี ตำเอาน้ำให้ได้สามทะนาน ๒ เอาปรอท ๑ บาท ศีรษะ ๒ สลึง คลี่ใส่ในลูกกำโปงนั้นแล้ว กับขี้ยาเอาอื่นเจือแต่น้ำกำโปง ต้มด้วยไฟเกลสบกว่าปรอทจะแข็ง ครั้นปรอทแข็งแล้ว ใส่ให้กิน น้ำผึ้งดู ถ้าปรอทนั้นกินอยู่ให้ก็ต้มไปอีกเหล่า ถ้ามีกินผึ้งแล้ว เอาเถิด เอาตะกั่วบริสุทธิ์หลอมขึ้นให้ละลายแล้วเอาปรอทใส่ลง ในกระทะ ครั้นปรอทกินแล้วก็กลับขึ้นมาแล้วเอาเถิด
ปรอทให้อยู่ไฟ	เอาปรอท ๓ บาท เบี้ยหอยสังข์ ๓ บาท เปลือกไข่ไก่ฟัก ๓ บาท ลูกสะบ้า ๓ บาท สารส้ม ๑ บาท สารแดง ๑ บาท ดินประสี ๑ บาท จึงหวดองตั้ง ๒ ตำลึง ไบซ์ดมอนหลวง ๒	เอาปรอท ๓ บาท เบี้ยหอยสังข์ ๓ บาท เปลือกไข่ไก่ฟัก ๓ บาท ลูกสะบ้า ๓ บาท ยาทั้งนี้บดให้ละเอียดเอากะทะตั้งไฟ แล้ว เอายาที่บดไว้นั้น ชักใส่ลงกวนไปกว่าจะแข็ง ฯ แล้วจึงเอายานี้

ชื่อ	วัตถุดิบที่ใช้	วิธีการทำ
		สารส้ม ๑ บาท สารแดง ๑ บาท ดินประสีว ๑ บาท ยานี้ บดละเอียด จึงหวดองตั้ง ๒ ตำลึง ใบชั้ดมอนหลวง ๒ ต้มเอาน้ำ ละลายยา ๓ สิ่งนั้นยัดปรอทไปแต่เช้าจนเที่ยง ปรอทแข็งมีฤทธิ์ ที่ใช้ได้ทุกประการ
ปรอทอันหาสะตุมิได้ ถ้าจะทำให้มี ฤทธิ์อันภาพไปกายภาคหน้า	เอาลูกผักพ้าแดง ๑ ลูกลำโพง ๑ ลูกสะบ้ามอญ ๑ ลูกระกำ ใหญ่ ๑ น้ำผึ้ง ปรอท	กินปรอทเท่าตัวแล้ว ให้อัดด้วยยานี้เกิด เอาลูกผักพ้าแดง ๑ ลูกลำโพง ๑ ลูกสะบ้ามอญ ๑ ลูกระกำใหญ่ ๑ ยาสี่สิ่งนี้เอา เท่ากันบดเป็นผงเอาน้ำผึ้งร้อนเป็นกระสายพอกปรอทเป็นสอง ชั้นแล้ว ตั้งเหนือกระทะตั้งบนไฟกลบคั้งไปมา ทำอย่างนี้จึง ได้ห้าหนแล้ว พอกยาเหล่านั้นเท่าหัวแม่มือ ๑ ตากให้แห้งใส่ กระทะเลยตั้งเหนือไฟกลบ เมื่อหัวที่ไฟ ไฟแต่น้อย เมื่อ ภายหลังจึงเร่งไฟไหม้แต่พอสิ้น แล้วให้พอกยาคุดเดียวกัน แล้ว ทำอย่างนี้จึงได้เจ็ดหนนั้น จึงให้ยาไม่เป็นผงเท่าทีเดียว
ยาตานาก	เอาสารยวก ๑ ชั่ง น้ำมะนาวเป็นน้ำต้ม น้ำมูตรราหัดต้ม ๑๕ วัน แห้งแล้วเอาดินพอกหม้อให้ดีแล้วสุ่มวัน ๑ คืน ๑ ทองแดง ๑ บาท ยา ๑ เฟื้อง	ซักดีแล แล้วเอาปลาทุเค็มใส่หม้อเอาธาตุใส่เป็นชั้น กันฝัง น้ำคร่ำไว้ ๓ เดือนดีแล ข้าวบาทต่อบาท
ยาทำเหล็ก	เอาปลัดลั้งส์สีขาว ๑ ตำลึง ๒ สลึง หรดาล ๒ สลึง ปูนผง ๒ สลึง ๑ เฟื้อง หญ้าพันงู ๑ เฟื้อง เบนจปัด ๑ สลึง	บดให้ละเอียดทอดเหล็กเป็นธรรมชาติ
ยาหุง	เอามา ๑ เฟื้อง ๑ สลึง ดินประสีว ๒ ไพ กลือ ๒ ไพ ดินแดง เทศ ๑ บาท จุนสี ๑ บาท ๒ สลึง สารส้ม ๒ ไพ ชาดก้อน ๑ เฟื้อง ปรอท ๑ เฟื้อง ผักโหมพา ๒ สลึง	ตำเอาน้ำกวนยาแล้วสุ่ม ๓ วัน เอาทาทองดีทำแล้ว อธิฐเกลือ ธรรมดาตามเนื้อเถิด
ยาหุงทอง	สารสะตุ ๑ สลึง กลือ ๑ บาท อธิฐ ๑ บาท ๑ สลึง ชิน ดิน น้ำ ลม น้ำชำระธาตุ	เอาน้ำเค็มต้มน้ำปล่อยปลาย

ชื่อ	วัตถุดิบที่ใช้	วิธีการทำ
หุงทองขึ้นเนื้อ	เนื้อ เอาดินแดง ๑ สลึง ๑ เฝือก ดินคาวีสลึง ๑ ดินแดงเพชรบุรี สลึง ๑ จุลนศรี ๒ ไพ ดินถนำ ๒ ไพ ประสมเข้าด้วยกันจึงละลาย น้ำมันก๊วย ๑ น้ำมันกระทุงลาย ๑ น้ำมันฝักกาด ๑ น้ำมันทองอยู่ ๑ น้ำมัน ๑ น้ำกรัก ๑ กำลั้งวัวเถลิง ๑	ตั้งบนถาดใส่ไฟขึ้นเคี่ยวกว่าจะหายซีแล้วเอาทองคำเปลวใส่ด้วย เอาอิฐ ๕ ส่วน เกลือส่วนหนึ่งหุงทองขึ้นเนื้อดินักแล
สุวรรณ (ทอง)	เอาจุณศรี ๓ บาท เงิน ๑ บาท แผให้บางตัดเรียงนิลจึงเอาจุณศรีมากรวนด้วยน้ำเตยก็ได้ น้ำการเกดก็ได้ น้ำทองกลาง ไบมนก็ได้	ทำตากแดดให้แห้งเอาเข้าขลุบสุ่มให้ละลายดีแล้วเอาดินถนำ กำแพงทอดเอา

ศูนย์ข้อมูลคดีชนและวารณกรรมลาปลัดบ้านโพธิ์

หน้าต้นอธิฐาน

๑ ยาข้าวเย็นจีน ๗ ตำลึง ๒ บาท ยาข้าวเย็นเหนือ ๗ ตำลึง ๒ บาท ถ้าจะดองด้วยเหล้าใส่แต่พอท่วมยาเถิด ถ้าจะต้มด้วยน้ำใส่สองส่วนเอาส่วน ๑ ถ้าจะตำผงเอามาหุงคั้น ๑ สลึง ๑ เพื่ออง ลูกจันทร์ ๑ บาท พริกไทย ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท กระเทียม ๑ ตำลึง เกลือรำหัด เมื่อกินให้ตั้งขี้ขี้ข้าว ๑ บาท เทียนสามเล่ม มะพร้าวลูก ๑ หมากเมียงคำ ๑ ขนมนเล็กน้อย บุษบาจิ้งดี ทองผูกคอกหม้อ ๑ บาท ผิงข้าวเปลือกไว้ ๓ วันจึงกิน วิเศษนัก ตีค่าไว้ซั้งทอง ๑ แล ฯ

๑ อันว่ากษัยกล่อนอันเกิดเพื่อลมนั้นว่าด้วยกษัยลำพัด นี้เมื่อข้างขึ้นกำเริบมาก ข้างแรมคล้ายสักหน่อยทำเย็นหายเหมือนคนดี ถ้าจะเป็นขึ้นมาแล้วมันก็จุกเสียด ขบกัดเอาในทรวงนั้นให้ร้อนนอกเย็นตั้งน้ำ มันให้ปวดให้ขบนัก แต่ว่ากินอาหารร้อนลงไปก็คลายแต่สักหน่อย ถ้าจะแก้เอายากษัยลมที่กล่าวมาแต่ก่อนนั้นมา กินเถิด ฯ

๑ อันว่ากษัยเถา มันเพื่อลมนั้นปัดควดในลำเส้นมันให้พองขึ้นคอแขนข้างอยู่ตามหัวหน้ามาจนถึงเกลียวคาง ถ้าผู้ชายขึ้นข้างขวา ถ้าผู้หญิงขึ้นข้างซ้ายมันเสียดตามชายโครงถึงยอดคอก มันให้ปวดขบเอาในอกเสียดตลอดลำคอร่างที่ให้อาเจียนน้ำลาย ถ้ารากออกมาที่หนึ่งปวดขบนั้นค่อยคลายลงสักหน่อย ทำเทศอาการตั้งผีปลวกมะเร็งทรวงแต่พิษที่เป็นกษัยน้ำมูตรแดง แต่ว่าติดอยู่ข้างเหลืองเอาไว้ให้นานมันนอนลง ดังปูนกินหมาก ถ้าผีมันดำไปแล โรคอันนี้มันเป็นให้อายุของควาของหวานเป็นไป ๑๒ - ๑๓ ปี ก็กลายเป็นมานกษัยรักษาไม่ได้เลย ถ้าจะแก้แต่ยังอ่อนอยู่นั้น ท่านให้ชำระด้วยยาเย็นจะมรสอันอยู่ข้างต้นกินวันเดียววันเสีย ๕ วัน กินทีหนึ่งจึงกินยาอันชื่อนารายณ์ตั้งกาย ๕ วัน กินยาชำระทีหนึ่งให้ทำยานี้กินเวลาเย็น ท่านให้อาสมอไทย ๓ ตำลึง ๒ บาท รากจิงจ้อ ๒ ตำลึง รากตองแตก ๑ ตำลึง ๒ บาท รากเจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกจันทร์เทศ ๑ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียนขาว ๑ บาท เทียนแดง ๑ บาท เทียนตาตักแตน ๑ บาท โกรฐสอ ๑ บาท โกรฐเขมา ๑ บาท กักกะรา ๑ บาท สหัสศคุณเทศ ๒ บาท ยาตำ ๑ บาท การบูร ๓ สลึง กานพลู ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท พริกไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำส้มชาก็ได้ แก่สารพัดกษัยสารพัดโรคทั้งปวง ยานี้ชื่อดาวดึงษาพระอินทร์ เธอให้เป็นทานแก่คนทั้งหลาย ท่านตีค่าไว้แสน ตำลึงทองหนึ่ง แล อื่น ฯ

๑ แล้วจึงต้มยานี้ให้กินเอามะกรูด ๗ ลูก มะนาว ๗ ลูก ขิง ๗ ท่อน ดีปลี ๗ ดอก กระเทียม ๗ หัว พริกไทย ๑ บาท ไพล ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท ดินประสีขาว ๑ บาท ๒ สลึง เกลือกำมือ ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินเพลายื่นทุกวันเป็นยาตัดรากกษัยแล ฯ

๑ ให้เอาเปลือกทองกลางทั้ง ๒ เปลือกมะกรูด ๑ ใบสวาด ๑ ลูกคัดเคี้ยว ๑ เครื่องน้ำยาสิ่งละ ๗ เอาปลาทราย ๑ ปลาช่อน ๗ ตัว ปลาตุ๊กย่างทำเป็นแกงยาแล้วเอาใบสลอดกินลงที่อ่อน ๆ เจ็ดใบหันลงเป็นผักกินเถิด ลงจนเสลดเขียวเหลืองออกมาหายแล ฯ

๑ ขนานหนึ่งท่านให้อาตรีกะตุก ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ เจตมูลเพลิง ๑ สหัสศคุณทั้ง ๒ ผักส้มป่อย เครื่องยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๓ บาท สมุลแว้ง ๑ ตำลึง ๒ บาท ลูกจันทร์ ๑ สลึง ดอกจันทร์ ๑ สลึง กานพลู ๑ สลึง ตำเป็นผงแก้กษัยจุกเสียดคลายพิษ น้ำกระเทียมปั่นเป็นลูกก่อนกิน ถ้าจะแก้ลมอัมพาตราชยักษัยลม ชื่อมะหาดมาละลาย น้ำขิง ข่า กระเทียมตามแต่จะละลาย ห้ามแต่น้ำมะนาวสิ่งเดียวเถิด ฯ

๑ ขนานหนึ่งเอาลูกเอ็นเทศ ๑ บาท ๑ สลึง ลูกกระวาน ๑ บาท อบเชยเทศ ๓ บาท ๓ สลึง ดอกบุนนาค ๑ ตำลึง ดีปลี ๑ ตำลึง ๒ บาท ขิงแห้ง ๑ ตำลึง ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง พริกกล่อน ๒ ตำลึง ๓ สลึง ลูกมะขามป้อม ๑ บาท ตำเป็นผงเอาน้ำตาลทรายเท่ายาทั้งหลาย กินแก้ลมกษัย ซึ่งเจ็บอกขัดในอกให้ลง แก้พรรดิกนั้นแล ฯ

๑ กษัยทนต์เมื่อท้องเปลา่นั้นระงับครั้นกินอาหารเข้าไป มันให้ทนต์ขึ้นมาเอายอดดอกและชายโครง หายใจขัดตั้งจะสิ้นใจ มันแน่นขึ้นมาแต่ท้องน้อยมันชักเอากระเพาะเข้าผืนไปไว้กินอาหารไม่ได้ ให้เอาดีปลี ๑ ตำลึง ๒ บาท ขิงแห้ง ๑ ตำลึง ยาตำ ๓ บาท พริกไทย ๒ บาท กานพลู ๓ สลึง ลูกกระวาน ๒ สลึง การบูร ๑ บาท ๒ สลึง ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้ง กินแก้กษัยทนต์ขึ้นหายแล ฯ

๑ แล้วท่านให้ทำแกงยาข้าวหัวฆ่าข้าว ๑ ว่านหางช้างนั้นให้กินเสียทีหนึ่งแล ฯ

๑ แล้วจึงทำยาขนานนี้กิน ให้เอาเทียนทั้ง ๕ โกรฐทั้ง ๕ เปล้าทั้งสองเอาสิ่ง ๑ สลึง พริกหอม ๑ พริกหาง ๑ ลูกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ เพ็ชร์ บอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ หัวหมู ๑ ลูกพิลังกาสา ๑ รากไคร้เครือ ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท กัญชา ๒ สลึง ดีปลี ๑ ตำลึง สหฺสคุณ ๑ ตำลึง ไบกะเพราแห้ง ๒ ตำลึง ตำเป็นผงละลายน้ำร้อนกิน แก้กษัยทนต์กษัยเสียดหายแล ฯ

๑ ถ้าไม่ฟังทำยานี้เอากระเทียม ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ดีปลี ๑ ลูกสวาด ๑ ลูกกระเบา ๑ บุกร้อ ๑ กระดาดแดง ๑ หัวอุตพิต ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท รากเจตมูลแห้ง ๑ ตำลึง พริกเทศ ๑ พริกไทยเท่ายาทั้งหลายตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน ๑ สลึง แก้กษัยทนต์จุกเสียดในอกให้เสียดแทงตัวก็ดี ให้สะทั้นหนาวตัวเย็นตั้งลูกเห็บก็ตีกินยานี้หายแล ยานี้ชื่อไฟประลัยกัลป์แล ฯ

๑ ยาประจุกษัยทั้งปวงเอาลูกมะตูมอ่อน ๒ สลึง บอระเพ็ด ๒ สลึง ลูกพิลังกาสา ๒ สลึง รากไคร้เครือ ๑ บาท ๒ สลึง หัวหมู ๒ สลึง เปลือกมะหาด ๒ สลึง เจตมูลเพลิง ๒ สลึง สะค่าน ๒ สลึง กรุงเขม่า ๓ สลึง พริกไทย ๒ สลึง ลูกสลอด ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง ดีปลี ๒ สลึงตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งเท่าลูกพุทรา แก้เสียดแทงในอกหายแล ฯ

๑ พิษจำพวก ๑ ลมเป็นก้อนในท้องแลพรตักแกท้องมาน มานกษัยเจ็ดจำพวก สะอึกห้าจำพวก ชีเรื้อน หิด สันนิบาต ๗ จำพวก กินหายแล ฯ

๑ อันนี้ท่านให้ทำยาครอบกษัยทั้ง ๑๖ จำพวก เอาแก่นสน ๑ รากคัตเค้า ๑ รากขี้เหล็ก ๑ รากแสมสาร ๑ ผิวมะกรูด ๑ มะงั่ว ๑ มะนาว ๑ มะคังทั้ง ๒ เอาทั้งรากทั้งใบ ลูกพิลังกาสา ๑ จำปา ๑ กระดังงา ๑ เอาทั้งรากทั้งใบ ๑ หมูสีเครือ ๑ เจตมูล ๑ หญ้าไซ ๑ เอื้องเพชรมา ๒ สะค่าน ๑ รากมะดูกทั้ง ๒ บอระเพ็ด ๑ รากข้าวสาร ๑ รากสหฺสคุณเทศ ๑ รากถั่วแปบผี ๑ รากตาเสือ ๑ รากคันทรง ๑ รากมะเกลือ ๑ รากมะรุม ๑ ทองกลาง ๑ กุ่ม ๑ กระทือ ๑ ไพล ๑ กระชาย ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคตำเป็นผงเอาน้ำผึ้งเคล้าไว้เจ็ดวันกินเช้าเย็นครอบกษัย ๗ จำพวกหายสิ้นแล ฯ

๑ ขนานหนึ่งเอาผักเป็ดกระบุง ๑ ขิงขี้ ๑ กระเทียมจุก ๑ น้ำผึ้ง ๓ ทะนานเคี้ยวให้เป็นยางมะตูมเอาพริกทะนาน ๑ ลูกสะบ้าเผา ๓ ลูก การบูร ๑ ตำลึง ปรงลงถ้ายให้ปั้นได้กินแก้กษัย ๑๖ จำพวกหายแล ฯ

๑ ยาชื่อยาพรหมภักตร์ประจุมกษัยครอบทั้งปวงท้องมาน หิด ริดสีดวง ทั้งลมมือตายตีนตาย เสลดตก ผอมเหลือง เป็นลม ง่วงเหงา เจ็บในอกให้เอามหาหิงค์ ๑ ยาตำ ๑ สีเสียดเทศ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ดอกจันทน์ ๑ กัญชา ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่ง ๑ บาท ลูกจันทน์ ๒ บาท การบูร ๓ บาท โหระพาสุन्छ ๑ ตำลึง ๑ บาท พริกไทย ๒ ตำลึง ผื่น ๑ สลึง ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน ๑ สลึง เป็นยาตัดรากกษัยทั้งปวง ๒๖ ดังกล่าวมานั้นแล ฯ

๑ กษัยจำพวก ๑ กษัยเกิดเพื่อลม ๖ จำพวก พวกหนึ่งเกิดลมในไส้ก็ให้เป็นดานกลมเท่าลูกในตาล ครั้นเมื่อแก้ก็ให้แดงไปทั้งตัว ทั้งจุกเสียดในอก ถ้าจะแก้เอาใบผักเสี้ยนผิซ้อ ๑ ลูกสะบ้าเผา ๑ บดละลายเหล้ากินหายแล ฯ

๑ กษัยลมจำพวกหนึ่ง เกิดนอกไส้ มันแล่นเข้าในกระดูก เมื่อยทุกข้อทุกลำดังจะตาย ถ้าจะแก้เอากระดูกงูเหลือมเผา ๑ กระดูกแพะ ๑ เปลือกหอยขม ๑ หอยทราย ๑ บดละลายเหล้ากินหายแล ฯ

๑ กษัยลมจำพวก ๑ เกิดเพื่อลมทั่วกายแล ลมอันมันประมวลเข้าอยู่เหนือสะดือให้จุกเสียดแน่นอก เป็นกำลัง ถ้าจะแก้เอาผักเสี้ยนผี ๑ ขอบหญ้านางทั้งสอง เอื้องเพชรมา ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑ ข่า ๑ กุ่มทั้ง ๒ ไพล ๑ ใบคนทีสอ ๑ กระทือ ๑ เปลือกมะรุม ๑ ทองกลาง ๑ หญ้าไซ ๑ ตูดหมู ๑ ตูดหมา ๑ ผักคราด ๑ ผัก โหมหิน ๑ ยานี่ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันงาแล้วเอาลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ มหาหิงค์ ๑ การบูร ๑ ตำเป็นผงใส่ลงกินบ้าง ทาบ้างแล ฯ

๑ ยากล่อนน้ำแลกล่อนแห้ง หิดลม เอาโคคลาน ๑ โคนกระสุน ๑ มะดุกทั้ง ๒ รากไซ ๑ คัดเค้าหนู ๑ กระดุกควายเผือก ๑ ชมันอ้อย ๑ ต้มด้วยน้ำแล้วผิงข้าวไว้ ๓ วัน แล้วจึงกินหายแล ฯ

๑ นี้ข้างปลายตำราแล ฯ

๑ นี้ต้นตำราอีก ฯ สิทธิการियะจะกล่าวถึงกษัย ๑๘ ประการ แพทย์ทั้งปวงจงรู้เถิด กษัยลมเกิด น้ำเหลืองแลลมอันล้นขึ้นล้นลง แล้วมันให้แตกอกขึ้นไปตั้งจะขาดใจตาย ถ้าจะแก้ให้เอาหอยโข่ง ๑ หอยขม ๑ หอยกาบ ๑ ตรีกระตุก ๑ รากผักโหมหิน ๑ ลูกสวาดเผา ๑ บดละลายแทรกหัวน้ำมันงากินหายแล ฯ

๑ อนึ่งว่าล้อยโท สรรพคุณเป็นเพื่อปัดคาคดแลกล่อนแห้งมันให้เจ็บทั่วสารพัดตัวให้เจ็บบั้นเอว มันมีอ ตายตื่นตาย เมื่อยขบเจ็บหัวเข่า ชัดตโภกให้ท้องขึ้นตึง ๆ ลงไปสองราวคางแลทวารเบาขึ้น เป็นเลือดให้เจ็บ ศีรษะ ให้วิ่งเวียนหน้าตา ให้ปากเปี้ยว ให้เสียงแห้ง ให้ตามืดทู่หนัก ให้สะอึก ให้ท้องขึ้น กินอาหารไม่ได้ มีรส โรคนั้น เป็นเพื่อเสมหะและโลหิตมันแห้งอยู่นอก จึงเป็นพรรตึก เมื่อแรกเป็นนั้นมันให้เมื่อยมันตัว กินอาหาร มิได้ บางทีมันให้จับร้อนหนาว บางทีมันให้ยกเท้าหนาว มันให้อายากเปรี้ยวหวาน เพราะโลหิตให้โทษดังนี้ทั้ง บุรุษสตรีก็เหมือนกัน ท่านให้เอายานี้กิน เอาสะค้าน ๑ ว่านน้ำ ผักแพวแดง ดองดิง มหาหิงค์ ยาตำ โกรฐสอ โกรฐ พุงปลา หญ้าตีนนก กัญชา อุตพิต ชะเอมเทศ ดีปลี แก่นเสมหะเล เข้าละยานี้เอาเสมอภาค เอาพริกไทยเท่า ยาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน ๑ สลึง แก้โรคทั้งปวงแล ฯ

๑ ถ้าจะแก้ระดูปฐวีนั้น เอารากเข็มแดง ๑ รากมะงั่ว ๑ รากมะนาว ๑ เมล็ดไนมะนาว ๑ ลูกกระวาน ๑ พริกหอม ๑ เอาเสมอภาคดองเหล้ากินเมื่อปฐวีนั้นแล ฯ

๑ ยาแก้ระดูเตโชธาตุนี้หายแล ฯ

๑ เอากระเช้าทั้ง ๒ มะดุกทั้ง ๒ ยาข้าวเย็นทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ ตำลึง ดองเหล้าไว้สามวันเมื่อจะกินเอาพริก ๗ ชิง ๗ กระเทียม ๗ ประลงกินแก้เตโชธาตุนี้หายแล ฯ

๑ ยาแก้เมื่อระดูวาโยนั้นเอา รากสีหวด ๑ ตับเต่าใหญ่ ๑ เบจมาศเอาทั้ง ๕ ต้มกินแก้วาโยนี้หายแล ฯ

๑ ยาแก้เมื่อระดูวาโยธาตุนี้ เอารากคา ๑ ตำลึง หัวหญ้าชันกาด ๑ ตำลึง หัวหมู ๑ ตำลึง ใบพลวง ๑ ตำลึง กำลั้งวัวเถลิง ๑ ตำลึง สารส้ม ๒ บาท น้ำประสานทอง ๒ สลึง ผักเปี้ยวใหญ่กำมือ ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กิน แก้เอาไปกินหายมามากแล้ว ตีค่าไว้ชั่งทองหนึ่งแล ฯ

๑ ยาทาเอาใบหีบลม ๑ ลูกพิลังกาสา ๑ ทาไว้ที่องคสูตร เมื่อทานั้นเอาฝิ่นใส่ทาหายแล ฯ

๑ พระอาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าองคสูตรมันให้เจ็บอก เจ็บขาทั้งสองข้าง มันเมื่อยขึ้นมาตามสันหลัง ราว นม มันให้สะบัดร้อนสะท้านหนาวมักให้ลิ่งหด เมื่อเบามันให้เสบทวาร มูตรนั้นเป็นเลือดออกมา เพราะโรคอัน นี้มาบังเกิด เพราะลมแลเลือดนั้นเกิดเป็นต้น ถ้าจะแก้เอาสังกรณี ๑ รากเท้ายายม่อม ๑ รากมะดุก ๑ ต่าง ๆ นานา ดังกล่าวมาแต่หนหลังนั้นแล ฯ

๑ อันลมโกฐฐาสยาวัตนี้พัดขึ้นถึงคอหอยแล้วพัดลงไปจนทวาร ลมอันนี้เรียงคนทั้งปวง เมื่อจะตาย ลมนี้ให้โทษประมวลเข้าเป็นก้อนอยู่ในท้องเรียกว่า กษัย กษัยนี้มี ๒ ประการ กษัยปลาหมอนั้นการ ๑ กษัย ปลาไหลนั้นการ ๑ เกิดเพื่อเลือดตกมูตรเป็นกษัยหินมารลม ๓ ประการนี้เกิดเพื่อลมโกฐฐาสยาวัตเกิดสำหรับ บุคคลนั้นแล ฯ

๑ ลมอุตราวาทเกิดทวารุณไปทุกแห่งโรคเกิดฉันใด ลมอุตราวาทนั้นก็พลอยทั้ง ๒๓๖ จำพวกนี้จะพรรณนานั้นมากนัก ว่าแต่ในอติสารลงทองนั้นจะตายหรือไม่ตาย แพทย์เร่งพิจารณาดูให้แน่ให้ถูกในคัมภีร์อติสารถ้าผิดเป็นตายเที่ยงแล ฯ

๑ ยาแก้อติสารใหญ่กลัดกลุ้มคลั่ง นอนไม่หลับแก้ไม่ฟัง ๗ วันตาย ถ้าจะแก้เอาจันทร์ทั้ง ๒ กรุงเขมา ใบกระพังโหม สมอไทยสิ่งละ ๑ บาท ต้มกินแก้ลงอติสารแล ฯ

๑ อันหนึ่งแก้ตีร่ว นอนสะดุ้งวาทอยู่ก็ตี เป็นไข้บิดสันนิบาตก็ตี กุมพันตะศานี้ก็ตี พุพัตศบาทก็ตี โลหิตตะสันนิบาตก็ตี ทั้ง ๔ จำพวกนี้ ยาขนานเดียวกันแล เอาจันทร์คันทนา สังข์ ตรีผลา ลูกชะพลู รากมะอึก ลูกกระดอม ลูกขี้กาแดง บอระเพ็ดเอาสิ่งละ ๑ ตำลึง ต้มก็ได้ ตำผงก็ได้ กินแก้ตีร่วตีกระตุก มีอยู่ในอติสารนั้นแล ฯ

๑ จบอติสารเท่านี้ ฯ

๑ พระตำรามหาคงคา แก้ลงอติสารเอาลูกเบญจानी เนระพูสีทั้ง ๒ ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง เอาสิ่งละ ๒ บาท จันทร์ทั้ง ๒ ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ เอาสิ่งละ ๒ สลึง ลูกตะบูน ๑๒ บาท ลูกสะแก ๑ บาท เปลือกลูกทับทิม ๑ บาท เปลือกเม็ดมะขาม ๑ บาท ยางตะเคียน ๑ บาท สีเสียดทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๒ บาท ครั่งมด ตุมกา ทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ บาท พญามือเหล็ก ๒ บาท หอมกลาย ๒ บาท เปลือกมะเกลือ ๓ สลึง ผื่น ๑ เพ็อง ชัณฑสกร ๑ สลึง ดินกิน ๑ บาท ๒ สลึง ดิงูเห่า ดิงูเหลือม เป็นกระสายยบดทำแห้งไว้ ละลายน้ำเปลือกมะพร้าวอ่อน น้ำมะเดื่อ กินก็ได้ แทรกน้ำปูนใสกินแก้ลงอติสาร ท่านตีค่าไว้ ๑๐๐๐๐๐ ตำลึงทองแล ฯ

๑ ขนานหนึ่งชื่อหนุมานจงถนน เอาลูกเบญจानी ๑ ลูกกล้วยตีบ ๑ ใบกระพังโหม ๑ ใบทับทิม ๑ ใบเทียน ๑ ลูกทับทิม ๑ ใบแสก ๑ รากกรด ๑ ชันย์อ้อย ๑ ดินกิน ๑ กระเทียมสุกเอาเสมอภาค บดเป็นแห้งไว้ ละลายน้ำมะเดื่อกินแก้ลงอติสารหายแล ฯ

๑ ถ้ามีอย่ารักษาตายแล ฯ

๑ ยาชื่อปิดสมุทร แก้วโรคเลือดเน่าหนองในท้องก็ตี เอาจันทร์ทั้ง ๒ เนระพูสี เบญจानी ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง กระวาน กานพลู เทียนทั้ง ๕ น้ำประสานทอง ผื่น เอาเสมอภาค น้ำกระจัดเป็นกระสายยบดทำแห้งไว้ ละลายน้ำเปลือกมังคุดกินหายแล ฯ

๑ แก้ลงเลือดเอากัญชา ใบทองหลาง ใบมน ใบสะเดา ใบคนที่สอ ใบมะตูม เอาเสมอภาคน้ำมะเดื่อ เป็นกระสายยบดเป็นแห้งไว้ ละลายน้ำผึ้งกินแก้ลงเลือดหายแล ฯ

๑ ยาชื่อสมุทรเคลื่อน แก้วร้อน แก้ไข้ แก้สารพัดตานซาง แก้สารพัดพิษกาฬ แก้ไข้ทุกอัน เอาน้ำดับไฟ ใบเพกา ใบบอระเพ็ด ใบชาลี ใบตำลึงทั้ง ๒ ใบชบาทั้ง ๒ ใบกระร่อน หางตะเข้ ใบน้ำเต้าเพชรสังฆาต ใบกระเทียมยอด ใบหิงหาย ผักบุงขึ้น ใบมะระ ใบชุมเห็ดไทย ขมิ้นอ้อย ขี้วัว ขันกพิราบคั่วให้ไหม้ ดินประสิ่วขาวเอาเสมอภาคตำให้แหลก เอาเปลือกมะพร้าว พริกเผาให้ไหม้ ตำละเอียดแล้วใส่ในยานั้น บดเป็นแห้งไว้ละลายน้ำชาขาวทั้งกินทั้งชโลม แก้วร้อนแทรกดินประสิ่ว กินแก้สะอึกละลายน้ำผักเค็ด กินแก้ตัวร้อนกินกับน้ำใบประคำไก่ แก้วกาฬ ละลายน้ำปูนใสจุดหายมากมาแล้ว ฯ

๑ สิทธิการะยะ ถ้าสตรีคลอดลูกเลือดร้ายให้โทษไปจนถึงสามเดือนจึงพ้น ถ้าเลือดยังอยู่ก็เป็นวิปริตต่าง ๆ นา ๆ มันให้คลุ้มคลั่งเหมือนผีเข้าอยู่นั้นแล เร่งพิจารณาเถิดให้แน่นอนก่อนเถิด ฯ

๑ ท่านให้แต่งยาไว้ แก้วเลือดแห่งสตรีนี้ ให้เอาสังข์เผาเกลือ สารส้ม ดินประสิ่ว ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ เทียนดำ เทียนขาว ชิง กระชาย ยาน้ำเอาสิ่งละ ๑ สลึง ขมิ้นอ้อย ๒ บาท ไพล ๒ สลึง หัวหอม ๒ สลึง บดทำแห้งไว้ละลายส้มชากินแก้เลือดร้ายไม่ให้ตีขึ้นได้ด้นักแล ฯ

๑ ยาชื่อวิรุณนาพี แก้วจำเพาะเลือดร้ายหญิงทั้งปวงให้ตีขึ้น ให้จุกเสียด ให้ชดหนักชดเบา ให้รากในหอกกระดูไม่สะดวก เจ็บท้องเป็นกำลัง ท่านให้เอาเปลือกกุ่มบก ไพล รำพัน รากอังกฤษ สมอไทย สมอเทศ ราก

พินธุแดง รากละหุ่งแดง ลูกผักชี กระวาน ข่า ขมิ้นอ้อย ตะไคร้ ลูกชะพลู ชิง รากเจตมูลเพลิง ลูกราชพฤกษ์ ผัก
โหมหิน สะค้าน ดีปลี เปลือกโหนดทะเลง โกรฐหัวบัว โกรฐเขม่า โกรฐพุงปลา สมุนไพเราะสิ่งละ ๑ ตำลึง เครื่องเทศ
เอา ๒ สลึง ตำเป็นผงละลายน้ำข่า น้ำผึ้ง เหล้าก็ได้ กินแก้สารพัด เลือดลมหนัก หญิงทั้งปวงดื่มนักได้ทำใช้แล้ว ฯ

๑ ยาแก้เลือดตีขึ้น เอารำพันแดง กระเทียม เปลือก ตะไคร้ มหาหิงค์ เอาเสมอภาคบดกับน้ำมะนาวกิน
แก้ลิ้นหด คางแข็ง แก้เลือดตีขึ้นดื่มนักได้ทำใช้แล้ว

๑ ยานี้ชื่อสุรามฤทธิ์ ทานให้อาบน้ำประสานทอง เปลือกสินเธาว์ ลูกผักชีล้อม ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ ลูก
จิงจ้อใหญ่ โกรฐสอ สมอเทศ ชิง อย่างนี้เอาสิ่งละ ๑ เพื่ออง ลูกสะพ้อขั้วมะนาวมากไฟให้สุกเอา ๑ บาท ตำผงไว้
กินตามธาตุหนักเบา ๑ เพื่ออง มักกินแก้ ๑ สลึง แก้ลมจุกเสียดเลือดตีขึ้น คลอดลูกรกมือออกก็ดี กินยานี้ก็หาย
แล ทานตีค่าไว้ ๑ ชั่ง ทองหนึ่งแล ฯ

๑ ถ้ากับสตรีตกเลือดทวารหนักเบาถึงระดูไม่สะดวกก็ดีแล เอาขมิ้นอ้อย ลูกชีล้อม การบูร เอาเสมอ
ภาค บดละลายน้ำมูตรวัวดำ กินหยุดแล ฯ

๑ ยาชื่อสุวรรณสังหาร ขับเลือดเน่าเลือดร้ายทั้งปวง เอาเปลือกมะขาม เปลือกพิบูล เปลือกมะยมตัวผู้
เปลือกสะทอน เปลือกตาเสือ เปลือกมะกอก เปลือกมะขาง เปลือกเงาะเอาเท่ากัน แخذเหล้าก็ได้ ทำผงก็ได้ ต้ม
กินก็ได้ จำเพาะเลือดตีขึ้น หญิงทั้งปวงอกกลูกใหม่ ๆ กินยานี้ก็หายแล ทานตีค่าไว้ ๑ ชั่ง ทองหนึ่งแล ได้ทำใช้
แล้วแล ฯ

๑ ถ้าว่าออกลูกเลือดตีขึ้นสลบไป เอาหางไหลแดง รากลำโพงแดง ฝนกับเหล้า ถึงปากไม่ออกคางแข็ง
ขัดปากกรอกข้าวไปฟันแล ฯ

๑ ถ้าเลือดตกทวารทั้ง ๙ เอาใบพลอง พริกไทย สมอรองแรงเท่ากันน้ำมะนาวเป็นกระสายบดเป็นลูก
ก้อนกินหยุดแล ฯ

๑ ถ้ามีหยุดเอาใบเสนียดกำมือหนึ่งตัดหัวตัดท้าย แล้วเอาปูนขาวหีบเอาแต่ ๓ นิ้ว หินบดเป็นแห่ง
ละลายน้ำร้อนหยุดแล ฯ

๑ ถ้าออกลูกเลือดตกหนัก เอาขมิ้นอ้อย ว่านน้ำ ฝักส้มป่อยบดละลายน้ำมะนาวกินหายแล ฯ

๑ ถ้าคลอดลูกปวดโลหิตเป็นกำลัง เอาพริก ชิง ดีปลี รากชะพลู ดอกบุนนาค ดอกลำตวน กฤษณา กะ
ลำพัก ขอนดอก สมุลแว้ง โกรฐเขียง เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ สลึง เจตมูลเพลิง โกรฐก้านพร้าว ๑ สลึง โกรฐ
พุงปลา ๑ สลึง กุ่มทั้ง ๒ ๑ สลึง การบูร ๑ เพื่ออง ละลายน้ำผึ้ง น้ำร้อน น้ำส้มชาก็ได้กินเถิด ทั้งปลูกเลือดขับ
เลือดตีนักแล ฯ

๑ ยาชื่อนารายณ์สังหารขนานนี้แก้เลือดลมสารพัดทั้งปวง แก้จุกเสียด เอาโหราบอน เทียนขาว ลูก
จันทร์สิ่งละ ๒ สลึง มหาหิงค์ ชิงแห้ง กานพลู น้ำประสานทอง สิ่งละ ๑ บาท การบูร กัญชาเอาสิ่งละ ๒ สลึง
พริกไทย ๑ บาท ๒ สลึง ดองดิง ๑ บาท ๓ สลึง เจตมูลเพลิง ๓ บาท รากชะพลู ๒ บาท ๒ สลึง ดีปลี ๑ บาท
ทำเป็นผงสารพัดละลายได้ แก้สารพัดพิษลม บำรุงธาตุด้วยแล ฯ

๑ ยาชื่อหัสคุณทีจอน แก้เลือดตีขึ้นให้สะอึก ให้จุกเสียด สารพันแก้ได้ ให้เอามหาหิงค์ ๑ ว่านน้ำ ๑
การบูร ๑ ข่า ๑ ผักโหมหิน ๑ โกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค เอากุ่มสองส่วน รากจิงจ้อ ๓ ส่วน
เจตมูลเพลิง ๙ ส่วน รากทองแตก ๙ ส่วน ทำผงละลายน้ำผึ้ง น้ำส้มช่า น้ำอ้อยแดง กินแก้สารพันเลือดลมแล
ฯ

๑ ยาแก้ลมกลัดดอกแลทวารทั้ง ๙ เอาใบเสนียด ใบทับทิม ใบแพงพวยแดง ใบผักเป็ดแดง เอาเท่ากัน
บดเป็นแห่งละลายน้ำขมิ้นชันกินแก้เลือดในอก แก้ลมกลัดดอกด้วยแล ฯ

๑ แก้เลือดร้ายในอกตีนักแล ฯ

๑ ยาแก้ลักปิดเลือดตกทวารแล ฯ

๑ ยาแก้ลักปิดเลือดตกทวารทั้ง ๙ เกิดเพื่อสันนิบาตจึงเป็นทาน ท่านให้อาเภียผู้ ๓ เปี้ยชะเอมเทศ หัวดองดิ่ง หัวพลับพลึง ต้มให้งวด เมื่อจะกินปรุงน้ำผึ้งกินแก้ลักปิดแล ฯ

๑ ยาท่านให้แก้เลือดแก้ลมกลัดอก แก้วริดสีดวง เออสมอไทย รากเจตมูลเพลิง ลูกมะตูม เยาวภาณี กลุ่มว่านน้ำ ตีปลี ยาทั้งนี้ เออสมอภาคทำผงละลายน้ำผึ้ง กินแก้ลมแก้คั้นนั้นแล ฯ นะโมพุทธายะ ปัดติโล ปาติสวะหะ

๑ เสกข้าวสามปั้น เทียน ๓ เล่มทำ ๓ วัน กินแก้บิดหายของท่านวัดข้างให้ นะโรหิตัง สะมาสะนิ ถิตัง ฯ

๑ คาถานี้เก่ามาก ๓ คำให้อาหมากของคนไข้ ให้เขียนชื่อคนไข้ลงที่หน้าแข้งเรา เสกพ่นที่ชื่อหญิงชาย ชายขวา ลมลงชื่อด้วยนามมะนัง ฯ ฃญ ฯ ผลปุระสะ แหอิทิสะ นาโห เขียนชื่อลง ฯ

๑ ถ้ากินยาแล้ว ท่านจึงต้มยาบำรุงธาตุ ให้ปกติเสียก่อน แล้วจึงบำรุงยาโลหิต ๆ จึงจะพุ่งามขึ้นได้แล ฯ

๑ ยาบำรุงธาตุ ให้อาเภยจุลสิงละ ๑ บาท เปลือกมะตูม ๑ รากขั้ดมอน ๑ ลูกผักชี ๑ หัวแห้วหมู ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท ต้มกินเถิด เป็นยาบำรุงธาตุแล ฯ

๑ แล้วจึงเอายาบำรุงโลหิตต้มกินเถิด ยาบำรุงโลหิตเอาเภยจุลเอาสิ่งละ ๑ บาท ลูกจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนทั้ง ๕ โกรฐทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ สน ๑ สักชี ๑ เปล้าทั้ง ๒ แก่นแสมทั้ง ๒ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ขมิ้นเครือ ๑ บาท ครั้ง ๑ บาท ผ่าง ๑ บาท ดอกคำไทย ๑ บาท เถามวก ๑ บาท กำลิ่งวัวเถลิง ๑ บาท ดอกพิภูล ๑ บาท บุนนาค ๑ บาท สารภี ๑ บาท บัวหลวง ๑ บาท ต้มกินเถิดหายแล ฯ

๑ ไบพริกไทย ๑ ไบสะค่าน ๑ ไบขี้กาแดง ๑ ผักเป็ดแดง ๑ เกลือสะตุหน้อย ๑ น้ำมะนาวเป็นกระสาย เอาน้ำยัดปรอทแล ฯ

๑ ปลุกฤทธิ์ ไบพริกไทย ๑ ไบสะค่าน ๑ ขี้กาแดง ๑ ผักเป็ดแดง ๑ เกลือสะตุ ๑ น้ำมะนาวเป็นกระสาย ไบกะเพรา ๑ ไบงามพฤษ์ ๑ ไบราชพฤกษ์ ๑ ไบสันพร้าวหอม ๑ ทองพันชั่ง ๑ ดอกประดู่ ๑ ยา ๖ สิ่งนี้บดห่อปรอท เอาน้ำมะพร้าวมาพิกเป็นน้ำต้ม ๓ วัน ปรอทมีฤทธิ์แล ฯ

๑ ทองแดง ๕ ตำลึง หลอมให้คว้าง เอาข้าวสาร ๑ เกลือ ๑ ขมิ้นผง ๑ ซัดเทน้ำร่าไปกว่าจะซักสะคือ กลางจึงเอาแล้วหลอมเทให้เป็นกลม แล้วจึงเอากำมะถันแดง ๑ บาท ปรอท ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท สุนทองแดงให้หมด ถ้ายังเหลืออยู่ก็ใส่กวณไปด้วยกันแล้วใส่เข้าคลุบสุ่มไฟ เก็บไว้ ๓ เดือนเอาออกขาวดีแล ฯ

๑ ยาทานากเอาสารยวก ๑ ชั่ง น้ำมะนาวเป็นน้ำต้ม น้ำมูตรร่าหัดต้ม ๑๕ วัน แห้งแล้วเอาดินพอกหม้อให้ดีแล้วสุ่มวัน ๑ คั้น ๑ ทองแดง ๑ บาท ยา ๑ เฟื่อง ซักดีแล แล้วเอาปลาทุเค็มใส่หม้อเอาธาตุใส่เป็นชั้นกันฝิ่งน้ำคร่าไว้ ๓ เดือนดีแล ข้าวบาทต่อบาทแล ฯ

๑ ถ้าจะทำปรอทให้อยู่ไฟ เอาปรอท ๓ บาท เปี้ยหอยสังข์ ๓ บาท เปลือกไข่ไก่ฟัก ๓ บาท ลูกสะบ้า ๓ บาท ยาทั้งนี้บดให้ละเอียดเอากระทะตั้งไฟ แล้วเอายาที่บดไว้ นั้น ซักใส่ลงกวณไปกว่าจะแข็ง ๆ แล้วจึงเอายานี้ สารส้ม ๑ บาท สารแดง ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท ยานี้บดละเอียด จึงหัวดองดิ่ง ๒ ตำลึง ไบขั้ดมอน หลวง ๒ ต้มเอาน้ำละลายยา ๓ สิ่งนั้นยัดปรอทไปแต่เช้าจนเที่ยง ปรอทแข็งมีฤทธิ์ที่ใช้ได้ทุกประการดีแล ฯ

๑ ยาหุงเอามา ๑ เฟื่อง ๑ สลึง ดินประสิว ๒ ไพ เกลือ ๒ ไพ ดินแดงเทศ ๑ บาท จุนสี ๑ บาท ๒ สลึง สารส้ม ๒ ไพ ชาดก้อน ๑ เฟื่อง ปรอท ๑ เฟื่อง ผักโหมพา ๒ สลึง ตำเอาน้ำกวณยาแล้วสุ่ม ๓ วัน เอาทาทองดีทำแล้ว อัฐูเกลือธรรมดาตามเนื้อเถิด ฯ

๑ ยาหุงทอง สารสะตุ ๑ สลึง เกลือ ๑ บาท อิฐ ๑ บาท ๑ สลึง ชิน ดิน น้ำ ลม น้ำชำระธาตุ เอา น้ำเค็มต้มน้ำป่อยปลาย ฯ

๑ คั้นเอาดินกลบ ๑ บาท เกลือ ๑ เพื่อ น้ำประสาน ๑ เพื่อ ฯ

๑ ตัวขาดก้อน ๑ กำมะถัน ๑ สารส้ม ๑ กวนซึก ฯ

๑ ตรีโลก ๓ ภาพ ภาพย้ง ๑ ฯ

๑ เหล็ก ๑ ทองแดง ๑ เงิน ๑ ฯ

๑ ยาชักเอาชาตจันทบูร ได้แล้วแดงดั่งแสงพระอาทิตย์ ฌชิน ฌทองแดง สเงิน เตสังกะสีเทศ ไหลให้คง สลึงหนึ่งเป็นแล ถ้าไม่เป็นให้หุงไปเกิดเป็นแล ฯ

๑ ดีปลี ๑ บาท เทียนดำ ๑ บาท เทียน ๑ บาท โกฐเขมา ๑ บาท โกฐกำนพร้าว ๑ บาท เปราะหอม ๑ บาท มหาหิงคุ์ ๑ บาท หรดาล ๑ บาท ลูกชะพลู ๑ บาท พริกไทย ๒ บาท จันทรหอม ๒ บาท รากเหลื่อม ๑ บาท สัตคนเทศ ๒ บาท ตำผงละลายน้ำฝิ่งกินน้กละ ๑ สลึง ดีแล ฯ

๑ กระจุกแพะ ๑ กระจุกม้า ๑ กระจุกงูเหลือม ๑ น้ำประสานทอง ๑ ราชพฤกษ์ทั้ง ๕ ต้มเคี่ยวให้ขึ้น ฯ สะหะ สะปะ นะติ ตะนา สักสาระ สติตะนา ๔๒๓๐

๑ รากคนทา ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากวัลย์นาง ๑ รากไคร้ น้ำ ๑ ดอกบุนนาค ๑ เกสรบัว ๑ ขมิ้นอ้อย ๗ แฉ่น บอระเพ็ด ๗ แฉ่น สมอไทย ๗ ลูกกระดอมเหลื่อม ๗ ลูก เปลือกเพกา ๑ จันทรทั้ง ๒ ต้มกินแก้ไข้ ตกมูตร ตกเลือดหายแล ฯ

๑ โคนกระออม ๙ ต้น ขมิ้นอ้อย ๕ ขึ้น เปลือกเพกา ๕ ขึ้น เปลือกมะเดื่อ ๕ ขึ้น บอระเพ็ด ๕ ขึ้น ต้ม กินยาเจริญอาหาร ฯ

๑ สลัดได ๑ บอระเพ็ด ๑ ผิวมะกรูด ๑ เกลือ ๑ ยาตองน้ำส้มสายชู เป็นน้ำดองแก้ไอ ริดสีดวงแห้ง ผอมเหลืองหายแลตักกินเขาได้ใช้แล้วดี ฯ

๑ ตรีนิสิงเห ๓ สัตตะนาเค ๗ ปัญจะเพชรชณุนะวะเมจะ ๕ จัตตุทวา ๔ ฉอวัชชะราชา ๖ ปัญจะ อินทรา ๕ เอกะยักขา ๑ นะวะทวา ๙ ปัญจะพรหมาสะหะปตี ๕ ทะเวราชา ๒ อัญฐะอรหันตา ๘ ปัญจะพุธา นะมามีหิง ๕ ฯ

๑ ยาต้มแก้เสมหะ เป็นเม็ดตามลำไส้ มันให้ไอ ผอมแห้งกินอาหารไม่ได้ ให้เอาประจำไก่ทั้ง ๕ ส้มป่อย ทั้ง ๕ ใบมะกา ๑๐ บาท ดีปลี ๑ สมอทั้ง ๓ เจตมูล ๑ สะค่าน ๑ ชะพลู ๑ ชิง ๑ หัวหอม ๑ กระจุกแพะ ๑ ข้าว เย็นทั้ง ๒ เอาสิ่งละบาท น้ำประสานทอง ๑ บาท ๒ สลึง รากดั่งชาย ๑ รากพุงดอ ๑ รากตานม่อน ๑ ราก ตาลโตนด ๑ รากแก้มปลาหมอ ๑ เถาคัน ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาตำ ๑ ผักราชพฤกษ์ ๕ ผักเอาน้ำ ครึ่ง ๑ เหล้าครึ่ง ๑ ต้มกินเช้าเย็นหายโรคทั้งปวงหายแล ฯ

๑ เราลองเขียนดู ฯ

๑ เกลือ ๑ บาท รากกลีบทอง ๑ บาท น้ำประสานทอง ๑ เพื่อ เกลือ ๑ เพื่อ จุนสี ๑ เพื่อ ดินประ สิว ๑ เพื่อ สารส้ม ๑ เพื่อ พรอท ๑ บาท

๑ ผักเป็ดแดง พันงูแดง ผักเบี้ย ว่านปูนแดงกวนน้ำมูตร

๑ สุมไฟกลบ เหล็ก ๑ สลึง ฟิน ๑ ทองแดง ๑ บาท กระจุกแพะ

๑ เงิน ๑ บาท เหล็ก ๑ บาท ทองแดง ๑ บาท สังกะสี ๑ บาท เอามา ๑ บาท ถ้วนให้สมแล้ว ดินประ สิว ๑ สลึง น้ำประสานทอง ๑ เพื่อ สารส้ม ๑ เพื่อ เกลือ ๑ เพื่อ น้ำประสานกับเกลือเสียงเงิน ให้บริสุทธ์ แล้ว เอาขึ้นกรดเอาขึ้นแห้ง ๑ เพื่อ อยู่แล ฯ

๑ ชาตกร ๑ สลึง พรอท ๑ สลึง เกลือ ๑ บาท ดินประสิ่ว ๑ บาท แก่น้ำนาก

๑ อติปิโสภกขา ข้าขอจะขอรำลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า ทั้งห้าพระองค์ทรงพระนามกรชื่อว่าพระกุกุสันโธ พระโกนาคม พระพุทธกะสะปะ พระสมณะโคดม พระศรีอริยเมตไตรย เดชพระบารมีพระองค์ได้สร้างสม อบรมมา เป็นอันมากจึงพระมหาธิคุณเจ้า จะได้ตรัสแก่พระปรมาพิเศษสมโพธิยานในฉนวนผ่องใส พระศรีมหาโพธิ์โปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์และอบาย ข้าพเจ้าผู้มีกตัญญูรู้คุณของพระองค์จึงมาปราบปรามหมู่มารและไพร่ ทั้งฝูงผีภูตและปีศาจราชทูตทั้งผีภูตและผีพราย อะเปรต มารยาทำให้เกิดโรคและโรคาทั้งหลาย จึงแคล้วคลาดทั้ง สิ่งสัตว์อันตราย กราบทั้งอุบาทว์และจิ้งไร ทั้งคุณไสย ที่เขาทำมาเบียดเบียนทั้งคุณผีและคุณคน ทั้ง ภาพยนต์และเอาผึ้งไว้หนทางกลางประตู ขอเดชพระสัพพัญญูเจ้าจงมาทำลายให้หายเสียซึ่งไม่ดี ข้าพเจ้าขอ อารธนาคุณพระธรรมเจ้าทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นอันส่องสว่างโลก ต่างประทับชัชชลาแก้วโปรดสัตว์ให้ พ้นทุกข์แลด้วยคุณทั้งหลาย คือวจีกรรม มะโนกรรม กายกรรม วาจากรรม อันว่าเจ้ากรรมตัวใดได้กระทำความ ขาดโทษหลัง ข้าพเจ้าจะขอชำระโทษทั้งหลายให้หายเสียซึ่งไม่ดีอย่ามีมา ข้าจะขออารธนาคุณพระสงฆ์อันทรง ศील เข้านานั่งตั้งพิธีจึงจะตักเอาน้ำในสระโบกขรณี ขอชำระโทษทั้งหลายให้หายเสียซึ่งไม่ดี อย่ามีมา ข้าพเจ้าจะ ขออารธนาคุณพระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์จักได้มงคล วงให้รอบแม่น้ำได้สามชั้น ข้าพเจ้าจะขอทำลายให้ หายเสีย สารพัดเคราะห์ สารพัดโศก สารพัดโรค สารพัดภัย สารพัดเสนียด และจิ้งไรจงถอยออกไป ให้พ้น พุทธิจักรวาล ธรรม สังคัง จงหนีออกไปนอกขอบพระจักรวาล อหังวาทามิ ประสิทธิเม อหังวาทาประโม

๑ อุภาสะ ข้าจะขออารธนาพระพุทธคุณัง พระธรรมคุณัง พระสังฆะคุณัง คุณพระศรีรัตนไตรแก้วทั้ง สามประการ พระสีลาภะยะมุณีนาถ พระศาสดาเจ้า พระศรีอริยเมตไตร พระฤกษ์ทั้งร้อยแปดพระองค์ เธอจึงจะ มานั่งจงกรมภาวนาในกุฏิวิหาร ข้าจะไหว้พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พุธหัส พระศุกร์ พระเสาร์ พระ เกตุ พระราหู พระโกณฑัญญะ พระปรเมศวร นางอุมาควดี พระศรีมหาโพธิ์ พระศรีมหาอมารยา อันเป็นพุทธ มารดาแห่งพระองค์ อันทรงประสูติพระวินัย พระอภิธรรม พระอรหันเจ้าทั้งร้อยแปดพระองค์ ข้าจะไหว้พระ อินทร์ พระพรหม พระยมมะการ พระจัตุโลกะบาญทั้งสี่ พระฤชินารอด พระยอดวิตักกันไต พระไพโร ทูลสัทนุ แม่น้ำพระคงคา แผ่นหล้าปลาอานนท์ นางมณีเมขลา นางพระธรณี นางอัทมุขี นางพระคงคา พญา พาลี ท้าวเวสสุวรรณ กุมพัน พระลักษณ พระราม พระหนุมาน องคต สังขลิบซีฟ พระในเมืองสวรรค์อันดับ พระสิลาอาสน์เป็นที่พระบรรทม พระพรหมสี่หน้า เทวดาอยู่ในชั้นสุทธาวาส เทวดาอยู่ชั้นพระพรหมมา พระกา สวรรค์ พระกันตะโร พระโกนาคม พระเจดีย์ พระศรี พระปราง พระเพลิงเรืองฉาย พระนารายณ์กายแพ้ว การเวกปั๊กษา กุมพันยักษา พระบิดา มารดา ครูอาจารย์ คุณแก้วทั้งสามประการอันล้ำเลิศ พระเจ้าผู้มีคุณอัน ประเสริฐพุทธาเมติ ข้าพเจ้าจะขออารธนาพันพระองค์เสด็จมาสูงส่งอยู่เหนือเศกเกล้าแห่งข้าพเจ้าจะขอ อารธนาเทพบุตร เทพธิดา จงลงมาช่วยข้าพเจ้าจะขอทำการสิ่งใด ๆ จงอย่าได้ขัดแย้ง จงช่วยข้าให้เป็นประ สิทธิเม ฯ

๑ จิตตั้งเจตะสิกรูปึงสุญญิง นิमितตั้งฯผูกจิตเรา จิเรจุนิปะสาโส อาคัจฉายะ อาคัจฉาหิ ติวัตตัพโพ อาคัจฉาหิ ฯ เรียก รุณีจิเจพันทิตวาสะมัตถัง นะโมพุทธาเย ฯ ผูกมัด นิรุเจจิจฉณะอะมุหมิ โอกาสติภูฐาหิ ฯ ขัปนิจิเจตั้งจิตตั้ง ประระมังติภูฐันติ แก่ ฯ เอาหัวอุดพิด ๑ หัวบุงร่อ ๑ พริก ๑ ชิง ๑ เอาข้าวตำกันเป็นผงแล้ว เอารากปีบ ๑ รากมะตูม ๑ รากขั้ดมอน ๑ รากมะกล่ำ ๑ รากกะเพรา ๑ รากเจตพังคี ๑ ชะเอม ๑ ยาทั้งนี้ต้ม ใ้ห้วงแล้วเอายาผงนี้ลงเคี้ยวให้ข้น แล้วเอาน้ำผึ้งรวงใส่ลงเคี้ยวให้เหนียว ปั้นเป็นลูกกรกีนแล เสียไม่รู้แห้งเลย กีน ๑ สลึง ๑ เพื่อ

๑ กุจะสั่งแก่พระพยุ พระพาย พระนารายณ์ อันศักดิ์สิทธิ์จึงมาช่วยนำเอาพระคาถาภูนี้ข้ามแม่น้ำ กำแพงเมือง และห้วยหนองคลองบึง บางฝั่งอาถรรพ์ และแหวนพิสมรไว้ก็ตี จงมาช่วยนำเอาคาถาภูนี้ไปเข้าอึ นั้นให้สลบอยู่ดังผีตาย อย่าให้เคลื่อนให้คลายให้สลบอยู่ดังผีตายนั้นเถิด เติลิตจนเจ็บ ฯ ขัดเตสิ จนจบ๔๒๓๘

๑ สิทธิการิยะ ท่านให้เอาปรอท ๒ สลึง ขนาดก้อน ๑ บาท กำมะถันแดง ๒ สลึง จึงเอามะพร้าววนมาตำน้ำยา ตากแดดสามวันแล้ว ใส่ข้าวคลุกสุ่มให้แดงเทียมท่าน แล้วเอาออกใส่หั่วบุงกร้อ ๓ วัน วันละหั่วให้ได้สามวันจึงเอาให้เอาใส่หั่วกลอยสุ่มวันหั่ว สามวันแล้วจึงเอาใส่ในมะพร้าวไฟถือดินแล้วสุ่มไฟเกลบให้ครบ ๓ วัน แล้วเอาทองแดง ๑ ตำลึง เลียงเอาแต่ ๒ บาท แล้วจึงเอายานี้ชกที่ละกำ กล้าทองแดง จะแดงเหมือนลูกมะไฟแล้วจึงเอาทองแดงยานี้ ๑ สลึง มาชกเงิน ๑ บาท เป็นทอง ๖ น้ำแล ให้ค่าเงินเสียก่อน เอาเกลือ ๑ สารส้ม ๑ น้ำประสานทอง ๑ ดินประสีขาว ๑ ผสมด้วยกันชกเงินให้ตายเสียก่อนจึงทองยานี้เถิด ฯ

๑ เอาชาติ ๑ บาท หรดาล ๑ บาท เขม่าเหล็ก ๑ บาท ยาสามสิ่งนี้กว่นให้สบกัน แล้วเอาชิน ๑ บาท หลอมขึ้นแล้วเอายาทั้งนี้ชกเอาไว้ จึงเอาชิน ๑ สลึง เอามาชกทองแดงกา ๑ ตำลึง ๑ บาท ไล่ไปให้คงแต่ ๑ บาท เป็นทองเนื้อ ๖ น้ำแล ฯ

๑ เอาปรอท ๑ บาท หรดาล ๒ สลึง ดินถนนำ ๒ สลึง ครั้ง ๒ สลึง ชี้ตุ๊กตุ้ ๒ สลึง นิลครึ่งลาย ๑ บาท ยาทั้งนี้กว่นด้วยน้ำมะนาว แล้วจึงเอาทองแดงเลียงหมดโทษ ๑ บาท แผให้บางแล้ว จึงเอายาทั้งนี้พอกใส่เข้าคลุบ ปิดจงหมันตากให้แห้งแล้ว สุ่มไฟเกลบย่นรุ่ง แล้วยกออกไว้ให้เย็น ตีออกหล่อน้ำมันหมู ๓ ที(๔๒๓๙) จึงเอาหนัก ๑ เฟื่อง ทอดเงิน ๑ บาท จึงเรียงด้วยยานี้ เอาดอกเบญจมาศ ๑ ดอกราชพฤกษ์ ๑ ดอกทับทิม ๑ ตุ๊กตา ๑ น้ำประสานทอง ๑ บดเป็นผงทอดให้คงแต่เงิน ๑ บาท เป็นทองเนื้อสิบน้ำแล ฯ

๑ เอานิลดับตะโก ๑ ตำลึง บดให้แหลกเอาปรอท ๑ ตำลึง แซ่น้ำมะนาวไว้ ๗ วันจึงเอาโคกกระสุน ๑ บาท น้ำผึ้งรวง ๑ บาท เอามาบดด้วยกันกับนิลและปรอทอันแซ่ไว้ให้นให้แหลก จึงเอาทองแดง ๖ น้ำแล ให้ค่าเงินเสียก่อนเอาเกลือ ๒ ตำลึง ทำเป็นเข้าแล้วเอาใส่ในเข้าถือดินเพชรสุ่มไฟเกลบสามวัน จึงเอาออกมาแล้วจึงเอาเงิน ๑ บาท เอายานี้ทอด ๒ สลึง ถ้าน้ำประคุดจปิดเนียนจึงเลียงให้เหลืองเหมือนตาปลาพลวงเอาเถิด ธรรมชาติแล ฯ

๑ สิทธิการิยะ ถ้าจะทำทองเอาจุนศรี ๓ บาท เงิน ๑ บาท แผให้บางตัดเรียงนิลจึงเอาจุนศรีมากว่นด้วยน้ำเตยก็ได้ น้ำการเกิดก็ได้ น้ำทองกลาง ไบมนก็ได้ ทำตากแดดให้แห้งเอาเข้าขลุบสุ่มให้ละลายดีแล้วเอาดินถนนำกำแพงทอดเอาเถิด เป็นสุวรรณแล ฯ

๑ สิทธิการิยะ ท่านให้เอาปรอท ๑ สลึง ๑ เฟื่อง เงิน ๑ สลึง ทองคำ ๑ เฟื่อง ตะกั่วบริสุทธิ์ ๒ ไพกว่นให้กินกันแล้วปั่นเป็นลูกกรวไว้ จึงเอาผ้ามาห่อต้มด้วยยานี้ เอาสุพรรณถัน ๒ บาท เอาน้ำมะงั่ว ๑ น้ำมะนาว ๑ น้ำส้มซ่า ๑ น้ำมะกรูด ๑ เอาสิ่งละทะนานแล้วให้สับเปลือกใส่ด้วย ต้มทั้งวันกลางคืน ยาได้ทามือได้ ถ้าปรอทนั้นแข็งแล้วหล่อได้จึงเอาสะ ๑ สลึง ทอดทองแดง ๑ บาท แล้วเอาทองแดง ๑ เฟื่อง ทอดเงิน ๑ บาท เป็นทองคำทำได้ ๕๐๑ ชั่งแล้ว ถ้าไม่เชื่อให้ตกนรกเถิด ฯ

๑ เอาติงูเหลือม ๑ ดินกยุง ๑ ดิตุ้ตุ้ ๑ ชี้ไก่ดำ ๑ บดด้วยน้ำข้าวแล้วแผทองแดงให้บางเป็นเรียงบินแล้วทายาตากแดดหรือกว่าจะสิ้นยาแล้วเอาเข้าขลุบสุ่มให้ละลาย แล้วจึงหล่อเข้าผายเหน้าเถิดเป็นทองเนื้อแปดน้ำชาตรีแล ให้เสกด้วยพระเจ้าห้าพระองค์จึงได้ ๑๐๘ ประสิทธิแล ฯ

๑ เอาทองเหลืองมาแผให้บางจึงเอาปรอท ๑ ตำลึง หัวบุง ๑ เจตมุนเพลิงแดง ๑ กระสัง ๑ ยางสลัดไธ ๑ ดินเหลือง ๑ ดินประสีขาว ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท สุพรรณถัน ๑ บาท บดทาแผ่นทองเหลืองตากแดดไว้สามวัน ให้ทาวนละสามหนแล้วจึงลำดับใส่เข้าปิดให้มิดสุบให้แห้งแล้วยกไว้แต่เช้าจนเที่ยงจึงเอาออกมาขัดเสียให้ใส แล้วเอาทำดังกล่าวเล่าทั้ง ๓ วัน จึงเข้าเข้าสุบให้แดงแล้วจึงเอาออกไว้ย้งรุ่งทั้งสามวันคุดกัน ครั้นถวนสามวันแล้วสุ่มให้ละลายเป็นทองสิบน้ำแล ตำพระธรรมกริขได้มาแต่เมืองลาว พระมหาราชเมืองเชียงแสน นักปราชญ์ราชฎาไว้ตำราให้เป็นทานแก่คนอันอยู่แก่สิ้นจำเริญอายุ จะได้ทำบุญให้ท่านแผ่กุศลไปให้แก่เจ้าของตำรานี้ ตำราคาไว้ ๑๐๐๐ ชั่งทองแล ฯ

๑ ถ้าจะทำนากสีจำปาให้เอาทองแดงกา ๒ บาท เอาอิฐกับเกลือซึกให้คงแต่ ๑ บาท จึงใส่เงิน ๑ เฟื้อง
คุ่มกันหลอมเข้าน้ำเย็นกว่าจะได้ ๗ แล้วจึงทองเข้ากันเป็นทองสีจำปาแล ถ้าประสานไม่ติดเอาประสานสักสาม
ที่ประสานดีแล ๗

๑ ถ้าหุงทองขึ้นเนื้อ เอาดินแดง ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ดินคาวีสลึง ๑ ดินแดงเพชรบุรีสลึง ๑ จุนศรี ๒ ไพ
ดินถนำ ๒ ไพ ประสมเข้าด้วยกันจึงละลายน้ำมันกึ่ง ๑ น้ำมันกระทุงลาย ๑ น้ำมันฝักกาด ๑ น้ำมันทองอยู่ ๑
น้ำขมิ้น ๑ น้ำกรัก ๑ กำลั้งวัวเถลิง ๑ จึงตั้งบนภาตใส่ไฟขึ้นเคี้ยวกว่าจะหายซีแล้วเอาทองคำเปลวใส่ด้วยเอาอิฐ
๕ ส่วน เกลือส่วนหนึ่งหุงทองขึ้นเนื้อดีนักแล ๗

๑ ถ้าจะทำน้ำมันทองอยู่ เอาน้ำมันยาง ๑ น้ำรัง ๑ สน ๑ สารส้ม ๑ น้ำกาบ ๑ กระเทียม ๑ พุงปลาฆ่า
๑ พริกไทย ๑ ผิวมะกรูด ๑ น้ำมันยาทั้งนี้เอาเท่ากันตามแต่จะได้ใส่ลงเถิด ๗ ถ้าจะหุงน้ำมันทองอยู่ น้ำมัน ๑
สน ๑ กระเทียม ๑ พุงปลาฆ่า ๑ รง ๑ น้ำขมิ้น ๑ น้ำมันละหุ่ง ๑ แล้วเอาทาผิวไม้ไผ่ดู ถ้าไม่ยังไม่เลื่อมให้เคี้ยว
กว่าจะเลื่อม ถ้าเลื่อมแล้วเอาเถิด ยาสนเท่เลย ๗

๑ ถ้าจะทำทองเปราะ เอาทองเปราะ ๑ บาท พรอท ๑ บาท บดให้กินกันแล้ว จะเอาสุพรรณถัน ๒
สลึง กำมะถันแดง ๒ สลึง สารส้ม ๑ สลึง ซาด ๒ สลึง หรดาลขลิบทอง ๒ สลึง จุนศรี ๒ สลึง ยาทั้งนี้บดให้
ละเอียดละลายด้วยน้ำมะนาวตากแดดแต่พอทาบ ท่านจึงเอาเข้าห่อพอกพรอทนั้นแล้วจึงเอาหนังห่อสามชั้นเอา
ด้ายคาดให้หมั้น เอาดินพอกข้างนอกสามชั้น ยาให้แน่นหนักแล้วสุ่มไฟกลบสามวัน แล้วจึงเอาพรอทบาท ๑
ทองเปราะบาท ๑ กับพรอทที่สุ่มนั้นเข้าด้วยกันปั้นให้กลม แล้วจึงเอายาหนหลังมาห่อก่อนพรอททำเหมือนเก่า
แล้ว ครั้นทำดังนี้ถ้วนสามหนแล้วเอาเถิด ๗ จึงเอา ๒ ไพ ทอดเงิน ๑ บาท เป็นทองแล้วจึงซั่งเอาทองอีก ๒ ไพ
ทอดทองแดง ๑ บาท เป็นทองแล้ว ๗

๑ ออย่าร้ายแรงแ เอาเชือกวันควน ๑ เชือกเถาคัน ๑ เชือกเถาย่านาง ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ รากมะกกล้า ๑
น้ำมันปลาพลวง ๑ คลุกกับแร่สุบละลายออกแล ๗

๑ ขนานหนึ่งเอากลึงกลางดง ๑ ทรงไทรนา ๑ ซากผีตาย ๑ สะใจปู ๑ สุนางมา ๑ ซลุกกับน้ำมัน
จระเข้ก็ได้ น้ำมันปลาพลวงก็ได้ ซลุกกับแร่สุบให้ละลายแล ๗

๑ ถ้าจะทำเงินเอาตะกั่วกรึบมาแผให้หลายอัน เอายางสลัดไต่ทางจทุกอัน ทาตากแดดแห้งทางจ
ถ้วนสามวัน ยาไปไหนจงลำดับลงเอายาโรยทุกชั้น ยาโรยเอาหญ้าพันแดง ๑ ดอกฝักข้าว ๑ ปูนขาว ๑ พรอท
๑ ยาทั้งเอาสิ่งละบาทใส่หม้อแล้วเอาไว้ในเวจซี ซี้เต็มแล้วเอาออกมา เอาพินสุ่มให้ละลายเป็นเงินแล ๗

๑ ขนานหนึ่งเอากันทะเลิกา ๑ ไม้ปึกพอน ๑ กวนแล้วเอายาผงซึก เอารากพันงูแดง ๑ ใบละหุ่งขาว ๑
ดอกฝักข้าว ๑ ดอกพุทรา ๑ ตุ๊กกะตำ ๑ ต้มเป็นผงซึกแล หล่อด้วยน้ำฟักขม ๑ น้ำซึกาแดง ๑ หล่อจงละลาย
หน ๑ เป็นเงินแล ๗

๑ ตำราแก้เหล็กให้เป็นเงินเอาพรอท ๑ บาท ดิงูเหลือม ๑ บาท ซี้ตุ้ดตุ้ ๑ บาท น้ำประสานทอง ๑
บาท เกลือ ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท น้ำมันปลาสร้อย ๑ บาท น้ำมันมะนาว ๑ กวนตากแดดไว้สามวัน ทอด
เหล็กเป็นเงินแล ๗

๑ พลวงเหล็กอันได้กินเหล็กอ่อนเป็นขึ้น เอาเหล็ก ๑ พรอท ๑ ให้กินกันแล้วเป็นอันเดียวกัน ต้ม
น้ำมันงาสามวัน ต้มด้วยน้ำมันมะพร้าวสามวัน แล้วจึงหล่อเป็นแท่งไว้เอาไปทอดทองแดงเป็นเงินแล ๗

๑ เอาสังกะสีมาหลอมจนให้เป็นผง แล้วเอาปรอทเอาเท่ากันกวนด้วยน้ำมะนาวเอาเข้าเข้าขลุบขลุบไฟ ด้วยทรายวัน ๑ เอามาซักทองแดง ๑ บาท ไล่เอาแต่ ๒ สลึง ซักหนึ่งเบาไว้เป็นทองหน้าแล ฯ

๑ ยาทำเหล็กเอาบัลลังส์สีขาว ๑ ตำลึง ๒ สลึง หรดาล ๒ สลึง ปูนผง ๒ สลึง ๑ เฟือง หล้าพันธุ์ ๑ เฟือง เบนจปิด ๑ สลึง บดให้ละเอียดทอดเหล็กเป็นธรรมชาติแล ฯ

๑ ถ้าจะทำปรอทให้เอากลูกลำโพง ดอกซ้อน มาขี้จักจุกออกแล้ว แคะเมล็ดออกเสียจนหมดแล้ว เอาผ้าขาว ๑ ห่อ ต้มด้วยไม้ลูกลำโพงแดงก็ตีขาวก็ตี ตำเอาน้ำให้ได้สามทะนาน ๒ เอาปรอท ๑ บาท ศีรษะ ๒ สลึง คลี่ใส่ในลูกลำโพงนั้นแล้ว กับขี้ยาเอาอื่นเจือแต่น้ำลำโพงต้มด้วยไฟกลบกว่าปรอทจะแข็ง ครั้นปรอทแข็งแล้ว ใส่ให้กินน้ำผึ้งดู ถ้าปรอทนั้นกินอยู่ให้ก็ต้มไปอีกเหล่า ถ้ามีกินผึ้งแล้วเอาเถิด เอาตะกั่วบริสุทธิ์หลอมขึ้นให้ละลายแล้วเอาปรอทใส่ลงในกระทะ ครั้นปรอทกินแล้วก็กลับขึ้นมาแล้วเอาเถิด ฯ

๑ ถ้าจะทำปรอทอันหาสะตุมิได้นั้น ถ้าจะทำให้มีฤทธิ์อนุภาพไปภายภาคหน้าแล ให้กินปรอทเท่าตัวแล้ว ให้ถือด้วยยานี้เถิด เอากลูกลำโพงแดง ๑ ลูกลำโพง ๑ ลูกสะบ้ามอญ ๑ ลูกกระกำใหญ่ ๑ ยาสี่สิ่งนี้เอาเท่ากันบดเป็นผงเอาน้ำผึ้งร้อนเป็นกระสายพอกปรอทเป็นสองชั้นแล้ว ตั้งเหนือกระทะตั้งบนไฟกลบคลึงไปมา ทำอย่างนี้จึงได้ห้าหนแล้ว พอกยาเหล่านั้นเท่าหัวแม่มือ ๑ ตกให้แห้งใส่กระทะเลยตั้งเหนือไฟกลบ เมื่อหัวที่ไฟ ไฟแต่น้อย เมื่อภายหลังจึงเร่งไฟใหม่แต่พอสิ้น แล้วให้พอกยาดูเจียวกัน แล้วทำอย่างนี้จึงได้เจ็ดหนนั้น จึงให้ยาไม่เป็นผงเท่าที่เดียวแล ฯ

๑ สิทธิการิยะ ถ้าจะหุงชาดเอาปรอท ๑ ชั่ง พรรณถัน ๑ บาท ผักแพวแดง ๑๐ บาท งวงตาล ๑๐ บาท ผักโหมหัด ๑๐ บาท ผักโหมหิน ๑๐ บาท หล้าพันธุ์แดง ๑๐ บาท กล้ายติบ ๑๐ บาท ต้มเป็นผงใส่ถ้วยอันหนา ตั้งขึ้นบนไฟกวนให้สบกกันแล้ว เอาสันพร้าวตีให้แหลกใส่ใน ถึงบิตมิดถือดินเพชรจนหน้าตากแดด จงแล้ว เอาหม้อแดง (ต้นหมากหม้อ) ลูก ๑ อันจะรองนั้นถือดินเพชรหนาแม่มือ ๑ เอาทรายใส่สักน้อยแล้วเอาผึ้งนั้นตั้งเหนือทรายนั้น เอาทรายใส่ลงให้เต็มให้หน้าขึ้นมาสองนิ้ว จึงเอามาลูกหนึ่งบดลง เอากันหม้อแกงแคะเท่าปลายเหล็กใน ขุดทำเต้าให้กลม เอาดินเพชรเป็นก้อนแล้วไต่เต้านั้นใส่หม้อแกงลงเพียงปากดูไฟยังรุ่งแล ให้เอาผ้าขัดกันหม้อแกงนั้นพัน ๑ ให้คอยดูหัวเปลวเพลิง เพลิงขึ้นแล้วเยยมน แล้วเยยเขียว แล้วเยยขาว แล้วนั้น ต่าง ๆ นา ๆ ดังกล่าวมาแต่หนหลังนั้นแล ฯ

๑ อันลมโกฎฐาสยาวัตนี้พัดขึ้นถึงคอกออยแล้วพัดลงไปจนทวารลมอันนี้เลี้ยงคนทั้งปวง เมื่อจะตายลมนี้ให้โทษประมวลงเข้าเป็นก้อนอยู่ในท้องเรียกว่า กษัย กษัยนี้มี ๒ ประการ กษัยปลาหมอนั้นการ ๑ กษัยปลาไหลนั้นการ ๑ เกิดเพื่อเลือดตกมูตร เป็นกษัยหินมานลม ๓ ประการนี้เกิดเพื่อลมโกฎฐาสยาวัต เกิดสำหรับบุคคลนั้นแล ฯ

๑ ลมอุตราวาทเกิดทารุณไปทุกแห่ง โรคนี้ฉันใดลมอุตราโปกินหายมากแล้วตีค่าไว้ ชั่งทองหนึ่งแล ฯ

๑ ยาทาเอาใบหีบลม ๑ ลูกพิลังกาสา ๑ ทำไว้ทาองคสูตรเมื่อนั้นเอาฝิ่นใส่ทาหายแล ฯ

๑ อาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าองคสูตรมันให้เจ็บอกเจ็บขาทั้งสองข้าง มันเมื่อยขึ้นมาตามสันหลัง รววมให้สะบัดร้อนสะท้านหนาว มักให้สิ่งหด เมื่อเบามันให้สบทวาร มูตรมันเป็นเลือดออกมา เพราะโรคอันนี้มาบังเกิด เพราะลมแลเลือดนั้นเกิด เป็นต้น ถ้าจะแก้เอาสังกรณี ๑ รากท้ายม่อม ๑ รากมะดูก ๑ บดละลาย น้ำผึ้งกินเท่าเม็ดมะกอก แก้ม มือตายตีนตาย แก้มบวมทั้งตัวก็ตี มานเลือดก็ตี มานน้ำก็ตี มานหินก็ตี ก็หายแล แก้เลือดตกมูตรนั้น ท่านตีค่าไว้แสนตำลึงทองหนึ่งแล ฯ

๑ ยาซื้อสังขวิชัย แก้กสารพัดลมเลือด ริดสีดวง หิด ไอ เอารากพันธุ์แดง ๑ ตำลึง หัวหมู ๑ ตำลึง บอระเพ็ด ๑ ตำลึง ไพล ๒ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ บาท รากจิงจ้อ ๓ บาท รากปิบ ๑ บาท ผิวมะกรูด ๑ บาท เอื้องเพชรม้า ๒ บาท กุ่มทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๒ บาท ไฟเดือนห้า ๒ บาท สมุลแว้ง ๒ บาท กรุงเขมา ๒ บาท โกฎทั้ง ๕

เอาสิ่งละบาท เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ บาท เชะเอมทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๑ บาท รากคนตี ๑ บาท เจตพังคี ๑ บาท รากหนาด ๑ บาท พริกหอม ๑ ตำลึง รากพุดตอ ๑ ตำลึง รากชะพลู ๑ ตำลึง รากส้มกุ้งกอ ๑ บาท การบูร ๑ ตำลึง ๑ บาท กระวานบาท ๑ กานพลู ๑ บาท ลูกกะลาย ๑ บาท รากมะรุม ๑ บาท รากมะแว้งเครือ ๒ บาท รากมะเขือขื่น ๒ บาท ลูกจันทร์ ๒ บาท ดอกจันทร์ ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๑ ตำลึง แก่นแสมทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท สะค่าน ๑ ตำลึง สนเทศ ๑ ตำลึง ๒ บาท ชิงยาโยงไฟ สิ่งละ ๑ ตำลึง สังข์เผาะ ๑ ตำลึง ๒ บาท ทำเป็นผง ละลายน้ำส้มซ่า ถ้าเป็นไขกัษัยมาน เป็นท้องรุ่มพุงมาน มานน้ำเป็นปางละลายน้ำโพลกิน เป็นไขเพื่อเลือดระดู ชัด รีดสีดวง คอแห้ง ปากเปื่อย ละลายน้ำมะกรูดกิน ถ้าเป็นลมปัจจุบัน ละลายน้ำกระเทียมกิน ถ้าเป็นริดสีดวง ทวารทั้ง ๙ ละลายน้ำผึ้งกิน ถ้าเป็นลมเปลี่ยนตัวละลายน้ำส้มซ่ากินหายแล ฯ

๑ ยาชื่อพรหมภักตร์ประจุเลือดแก้ท้องรุ่มพุงมาน รีดสีดวง ม่วงคร้อ หืด ไอ ท้องมาน ผอมเหลือง กิน ข้าวไม่ได้ ให้แน่นหน้าอก กลมให้หอบ กินก็หายสารพัดโรคทั้งปวง อย่าสนเท่เลย เอามหาหิงค์ ๑ บาท การบูร ๑ บาท ยาดำ ๑ บาท ลูกจันทร์ ๑ สลึง ดอกจันทร์ ๑ สลึง พริกไทย ๓ บาท ๒ สลึง ยางสลัดได ๓ บาท บดกับน้ำ มะรุมปั่นเทาลูกพริกไทยกินเกิด กินทุกวันดับพยาธิในตัวหายแล ฯ

๑ พระตำราอยู่ในคัมภีร์อำมฤตคาลาร่า ยังมีหมอคนหนึ่งชื่อว่าชีวก กุมารแพทย์ประกอบพระโอสถ ถวายแก่พระยาปัทมเวทโกศลนระราช ในสรรพยานั้น คือ มหาหิงค์ ๒ บาท การบูร ๓ บาท ดีปลี ๑ ตำลึง ลูก กระวาน ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกสมอเทศ ๑ ตำลึง ลูกจันทร์ ๑ ตำลึง ๑ บาท กานพลู ๓ บาท กฤษณา ๑ ตำลึง ๒ บาท กะลำพัก ๑ ตำลึง จันทร์ชะมด ๒ ตำลึง สมอไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ดอกจันทร์ ๓ บาท ชิงแห้ง ๑ ตำลึง ๒ บาท โกฎหัวบัว ๑ ตำลึง ๑ บาท พิมเสน ๒ บาท ว่านน้ำ ๒ บาท สมอพิเภก ๑ ตำลึง โกฎสบบาท ๑ โกฎเขม่า ๒ บาท พริกหอม ๑ ตำลึง ๔ บาท ลูกพิลังกาสา ๑ บาท พริกไทย ๑๐ ตำลึง ยาทั้งนี้ทำผงละลายน้ำขึ้นทศกร กิน เทาลูกมะเดื่อตักกินเข้าเย็นเจริญอายุ มีกำลังบำบัดลมทั้ง ๗๔ จำพวก มีปัญญาแก้ริดสีดวง ๔ ประการ โลหิต ๔ จำพวก เสมหะ ๘ จำพวก ก็หายสิ้นแล ฯ

๑ พระยาปัทมเวทโกศลนระราช เอาพระโอสถไปถวาย พระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามแก่กุมารแพทย์ ว่ายาอย่างไรบ้างหมอ กุมารแพทย์กราบทูลว่า มหาหิงค์เกิดด้วยยางไม้ แก่ลม ลมอุจจฺจวาท อันคลื่นขึ้นลงใน ท้อง การบูรนั้นห้ามหนองในท้อง ดีปลีนั้นเจริญไฟธาตุ ลูกกระวานนั้นดับพิษฝืนในท้อง ลมในไส้ในสมอง กานพลู ห้ามเผ็ดผาดห้ามพิษฝืนในไส้ แลไขขาว ก็ยุงห้ามลมอันร้อนทั่วสารพางค์มิให้กระวนกระวายเจริญอาหารให้ นอนหลับเกิดกำลัง กฤษณาห้ามร้อน บำบัดกายให้สมบูรณ์ ชะมดปลุกติมิให้ระส่ำระสายได้ สมอเทศ ห้าม เสลดในสมอง กระดุกสันหลัง กะลำพัก ห้ามเสมหะใคร่ควรไม่ให้เกิดในสมอง สว่างจักษุ ดอกจันทร์ ห้ามมันใน กระดุกสันหลังและเลือดเน่า ชิงแห้ง ห้ามน้ำเหลือง และเมื่อยกระดุก โกฎหัวบัวบำบัดกายให้สมบูรณ์ ปลุกผิว เนื้อให้งาม พิมเสน ห้ามลมเสมหะในสมอง ว่านน้ำ ห้ามลมจุกในทวารทั้ง ๙ ไม่ให้วิ่งเวียนหน้าตาได้ สมอพิเภก ห้ามไม่ให้ธาตุแปรได้ โกฎสบ ห้ามเสมหะไม่ให้เคลื่อนจากที่ได้ พริกหอมร้อนนี้ ห้ามน้ำตาไม่ให้ลมเข้าได้เลย ให้ จักษุสว่าง ลูกพิลังกาสาร้อน มีรสผาดนั้นบำรุงธาตุให้เสมอกัน พริกไทย มีรสอันร้อน เผ็ดเผ่าอาหารให้แปลก น้ำผึ้งรวง ให้รู้จักรสอาหาร น้ำตาลทศกรนั้น แก่หมดทุกกับสัตว์หนักเบา นั้นให้แปลก ให้บุตรนั้นใสตึก ขอ เชิญพระองค์เสวยดั่งข้าพระบาทถวายนี้แล (มีเครื่องหมาย) องค์พระสัพพัญญูก็แจ้งเหตุว่าพระยามาราชิราช เขานิมนต์ไว้ สมเจตนาพระพุทธเจ้าก็ตรัสเทศยาแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงว่า ยาหมอกุมารแพทย์คนนี้ดีนัก สมเด็จพระพุทธเจ้าจึงตรัสพระสัพพัญญูว่า สังสาระ สรรตนา นัง สัพพะทุกขะระนาเสยยะ สัตตะธัมเม โภชณังเค มาระเสนา ปะมัชชีโน พุชิตวาเยปิเมสสัตตาคติ อะชะระมาถิ อุนฺนเจตังเนกขังคุณณัง สังคะหัง โอสะถัญ จะอิมันตัง โภชณังคัตตังสะมะสะมัง โอสัทธัญจะ คุณังพาสะติ ฯ

๑ พระคานานี้ ถ้าผู้ใดจะทำยารักษาไข้ก็ตีให้เร่งรำพึงกุมารแพทย์นั้น ท่านเป็นครูสมภารเรามาให้รำพึง แล้ว ให้บูชาข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียนจึงประสิทธิดีเป็นมงคลแก่ตัวแล ยากล่อนทั้งปวง ท่านให้เอาโกฎสบ โกฎ

จุฬาลัมพา โกรฐพุงปลา มหาหิงค์ ยาตำ ชะเอมเทศ ดองดิ่ง อุตพิต ว่านน้ำ ผักแพวแดง เจตมูลเพลิง สะค้าน รากชะพลู ดีปลี ชิง แก่นแสมทะเล กัญชา เอาเสมอภาคพริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้ง น้ำขิง น้ำส้มชาก็ได้ ให้กิน ๑ สลึงแล ฯ

๑ ที่นี้จะว่าด้วยกระสายกล่อนนี้ มีห้าประการคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จะว่าบรรยายออกไปคือ กระสายดิน มันเกิดเพื่อปฐวีธาตุ คือ เส้นกล่อนนั้นตั้งเป็นก้อนอยู่หัวหนาวซ้ายขวาก็ดี มันก็เคลื่อนลงเอาอณูให้พอกำเรบ ขึ้น หยิบตองไม่ได้ถูกผ่านุงเข้าก็เจ็บเสียวตะตอกหัวใจ เมื่อใส่ยาขอบมันก็ชักหดขึ้นมาเป็นก้อนเป็นเถา ตามหัวหนาวจุดเสียดขึ้นตามสีข้างขึ้นถึงยอดอก ให้ปวดให้ขบในอก อันว่าเส้นนั้นก็เป็นก้อนเป็นหน่วยเข้า เมื่อได้ก็ให้โทษ เมื่อนั้นมี ๑๑ ประการมันทำให้เจ็บเสียดแทงเป็นพรรคิกให้เป็นก้อนเป็นเถาอยู่ในท้องให้เจ็บทั่วสารพุง ภายให้เจ็บเอว ตีนมือตาย ให้เมื่อยขบขัดหัวหนาว ขัดสะโพกให้ท้องขึ้นตึงๆ เจ็บลงไปตามราวนม แลราวคาง แลทวารเบา เจ็บศีรษะ วิงเวียนหน้าตา ให้ตาฟาง หูตึง ขัดสีข้าง ขัดในอก ท้องขึ้น ท้องพอง กินอาหารไม่ได้มีรส โรคคั่งนี้เกิดเพื่อเสมหะแห้งอยู่ในไส้มักเป็นพรรคิก เมื่อจะเป็นนั้นให้มึงเนื้อตัวให้ลอยอาหาร ให้สะบัดร้อน สะท้านหนาว อยากเปรี้ยวหวานเป็นดังนี้ บุรุษสตรีก็เหมือนกัน อันว่ากษัยกร่อนจำพวกนี้เกิดเพื่อเส้นแล อัจจาระผูก เป็นพรรคิกอยู่ในปฐวีธาตุ ถ้าจะแก้ท่านให้เอาสะค้าน ๑ ผักแพวแดง ๑ ดองดิ่ง ๑ ยาตำ ๑ มหาหิงค์ ๑ โกรฐสอ ๑ โกรฐพุงปลา ๑ โกรฐจุฬารำพา ๑ กัญชา ๑ อุตพิต ๑ ชะเอมเทศ ๑ ดีปลี ๑ แก่นแสมทะเล ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันเอาพริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน ๑ สลึง กินนี้เจ็ดวันแล้ว กินยาเผ่าเสียดที่หนึ่งแล้วจึงทายากินต่อไป เอาลูกจันทน์ ๑ ดีปลี ๑ กระวาน ๑ สมุลแว้ง ๑ หัวบุก ๑ หัวกลอย ๑ หัวอุตพิต ๑ กระดาดทั้ง ๒ รากเจตมูล ๑ ชิงแห้ง ๑ กระเทียม ๑ เทียนดำ ๑ ผักแพวแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท พริกไทย ๕ ตำลึง การบูร ๒ ตำลึง ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งร้อน น้ำส้มสายชุกก็ได้กินเกิดหายแล ฯ

๑ ประการนี้ อันว่ากษัยน้ำมันเกิด เพื่อกล่อนน้ำ คือ โลหิต ๑ น้ำเหลือง ๑ เสลด ๑ ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นแต่ประการหนึ่งก็ดี เป็นทั้งสามประการก็ดี ชื่อว่า กษัยเลือด ถ้าผู้หญิงเกิดได้สะอาด ๓ นิ้วเต็มเท่าไขเป็ด ถ้าผู้ชายเกิดเหนื่อลง ๓ นิ้ว มันให้ปวดขบถึงยอดอก เจ็บปวดขบตั้งใจจะขาดตาย ดุจเป็นผีมะเร็งทรวงและฝีปลวกก็เหมือนกัน ถ้าจะแก้ให้เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ ตำลึง แก่นแสมทั้ง ๒ สิ่งละ ๑ บาท รากส้มกุ่ม ๓ บาท สหัสศุณเทศ ๒ บาท ปูนขาว ๑ บาท พริกกล่อน ๑ บาท ชิงแห้ง ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท ผิวมะกรูด ๑ บาท มดยอม ๑ ตำลึง รากเจตมูล ๑ ตำลึง รากผักเป็ดแดง ๒ บาท รากพันงแดง ๒ บาท ดองด้วยเหล้าสามทะนาน ให้กินถั่วชา ๑ กินไปเจ็ดวันแล้วหายารุกิน ถ้าผู้หญิงทานว่าโลหิตเข้าผักแล เลือดแห้งในอกมักกลายเป็นฝีในอกหัวคว่ำ ลางที่กลายเป็นมานเลือดมันทำต่าง ๆ ลางที่กลายเป็นมุตกิด มุตคาคด สันทคาคด เป็นต้น เพราะเป็นกษัยเลือดเกิดด้วยกล่อนน้ำ คือ โลหิต ถ้าจะแก้เอาหญ้าไซทะนาน ๑ น้ำวันเปรียงทะนาน ๑ น้ำลูกบวบขมทะนาน ๑ เท้าเปลือก ลูกสำโรง ๒ สลึง เถางวงตาล ๒ สลึง ผักโหมหนาม ๒ สลึง เปลือกหอยขม หอยแครง หอยจู้บแจงเผาสิ่งละ ๒ สลึง ลูกมะกล่ำขาว ตำสิ่งละ ๒ สลึง รากตองแตก ๒ สลึง หางไหลแดง ๒ สลึง ลูกจิงจ้อน้อย ๒ สลึง แก่นแสมทะเล ๒ สลึง เปล้าน้อย ๒ สลึง ยาตำ ๖ สลึง ยางสลัดไต่ ๒ สลึง ยางตามะตุม ๒ สลึง ยาทั้งนี้กวานด้วยน้ำผึ้ง แต่พอปั้นได้กิน ๑ ไพ ธาตุหนักกิน ๒ ไพ ลงจนเสลดเว้นไป ๑๐ วัน กินที่ ๑ แล้วให้กินยาเดิมไปเกิดหายแล ฯ

๑ อันว่ากษัยเพลิงนั้นเกิดกล่อนด้วยธาตุไฟกล่อนกพัดไม่ตลอดก็วิปริตแปรปรวนไปต่าง ๆ ลางที่มันตั้งขึ้นในท้อง โอกมันก็ให้จุกเสียดตั้งจะขาดใจตายให้ร้อนดั่งไฟ ให้เหงื่อไหลทุกเส้นขน ถ้าจะแก้ให้เอายาข้าวเย็น ๑ บาท ตรีกระตุกสิ่ง ๒ สลึง สารส้ม ๑ บาท โคนกระสุนเต็มกำมือตัดหัวตัดท้ายต้ม ๓ เอา ๑ เสกด้วยสัพพาสีกิน อยาให้ผู้อื่นกินร่วม แก้กูก แก้ก้อนในอกหายแล ฯ

๑ ยาแก้กษัยกล่อนไฟ มันให้ร้อนท้อง ร้อนหลัง ให้เอาแก่นแสมทะเล ๑ บาท ดีปลี ๒ บาท ชิง ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ลูกจันทน์ ๑ บาท พริกไทย ๑ บาท ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน แก้กษัยกล่อนไฟกินไป ๗ วัน

แล้วกินยาประจุเสียแล้ว จึงตั้งยานี้ต่อไป เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ ตำลึง รากส้มกุ้ง ทั้งสองสิ่งละ ๑๒ บาท ราก
โคกกระออม ๕ บาท รากชะพลู ๑๐ บาท ผักเสี้ยนผี ๓ บาท รากตองแตก ๕ ตำลึง รากทรงบาดาล ๓ บาท
แก่นแสมทะเล ๕ ตำลึง ๒ บาท แก่นมะเกลือ ๕ ตำลึง ๒ บาท รากเจตมูล ๒ ตำลึง ๒ บาท รากผักเสี้ยน ๑๐
ตำลึง แก่นมะหาด ๗ ตำลึง ๒ บาท กระเทียม ๑ ตำลึง ๒ บาท แก่นแสมสาร ๔ ตำลึง ๒ บาท สักขี ๑ ตำลึง ๑
บาท

ศูนย์ข้อมูลศิษย์และวารณกรรมลายลักษณ์เพชรบุรี